

MUZEUL BRUKENTHAL

STUDII ȘI COMUNICĂRI

1

Nicolae Lupu

UN CUPTOR PREFEUDAL LÎNGĂ
GUȘTERIȚA (SIBIU)

★

Carol Göllner

REFUGIAȚII DIN ȚARA ROMÎNEASCĂ
LA SIBIU ÎN ANUL 1821

SIBIU 1956

Studii și Comunicări

1

Nicolae Lupu

UN CUPTOR PREFEUDAL
LÎNGĂ GUȘTERIȚA (SIBIU)

★

Carol Göllner

REFUGIAȚII DIN ȚARA
ROMÎNEASCĂ LA SIBIU
IN ANUL 1821

SIBIU 1956

COLEGIUL DE REDACȚIE

Responsabil: *Nicolae Lupu*

**Membri: *Mircea Avram, Julius Bietz,
Nicolae Dunăre, Carol Göttner, Teodor
Ionescu, Cornel Irimle, Harald Krasser,
Liviu Periş***

UN CUPTOR PREFEUDAL LINGĂ GUȘTERIȚA (SIBIU)

de Nicolae Lupu

În ultima vreme au fost descoperite o serie de urme care atestă prezența și frecvența așezărilor omenești din epoca feudalismului timpuriu. Această epocă începe să se contureze tot mai viu în urma cercetărilor întreprinse prin grija Academiei R.P.R., contribuind din ce în ce mai mult la înlăturarea aceluși *hiatus* de care s-a vorbit adesea înainte vreme, atunci când despre epoca aceasta se cunoșteau mult mai puține date decît astăzi. Astfel, săpăturile sistematice întreprinse în ultimii ani pe șantiere de proporții ne mai întîlnite în trecut, sau investigațiile făcute cu scopul de a explora terenul prin recunoașteri de suprafață sau sondajii de informare, au adus la lumina zilei interesante indicii, care vor forma pe viitor puncte de cercetări științifice organizate, menite să îmbogățească cunoștințele noastre în legătură cu această epocă din istoria patriei noastre.

*

În vara anului 1953, în urma unor săpături cu caracter industrial, executate de fabrica de cărămidă „Record“, din apropierea Gușteriței, astăzi suburbie a Sibiului, au apărut în malul sfîrtecat de mașini resturile unui cuptor escavat în pămînt. Cuptorul se afla la circa 130—150 m de la ultimele case ale suburbiei Gușterița, pe terasa din stînga Cibinului și la o depărtare de circa 200 m spre NNV de intrarea în incinta fabricii de cărămidă.

Terasa despre care am vorbit, reprezintă prelungirea normală în spre sud a „Dealului Gușteriței“, loc deosebit de bogat în resturi arheologice, care începe încă din epoca bronzului sau chiar din neolitic¹. Terasa este în continuă alunecare, fapt care face ca malul să se dărîme neconținut.

¹ Cu privire la această problemă vezi bibliografia la Mircea Rusu, *Depozitul de vase dacice de la Gușterița-Sibiu*, în *Studii și cercetări științifice*, seria III (științe sociale) 3—4 (iulie-decembrie) 1955, p. 79, notele 1 și 2.

Stratul de pământ în care a fost săpat cuptorul este nisipos, de culoare galbenă. Din cauza lipsei de consistență a pământului, pereții cuptorului se sfărâmau cu ușurință, ceea ce ne-a împiedecat să-l transportăm în muzeu.

Cuptorul are o formă foarte simplă, prezentînd o singură cavitate. Nu i s-a adăugat nici o despărțitură cu destinație exclusivă de cameră pentru ardere. El trebuie să fi fost prevăzut numai cu două orificii, unul sus, pentru evacuarea fumului și altul jos pentru tiraj, pe unde se făcea de altfel și focul și se curăța cenușa și cărbunii rezultați în urma arderii. Orificiul superior nu s-a putut studia, deoarece a căzut odată cu cea mai mare parte a cuptorului. Acest lucru a făcut ca observațiile obținute să se refere numai la o parte a cuptorului, care reprezintă o porțiune mai mică de jumătate, de vreme ce din orificiul superior nu se mai păstrează nimic, iar din cel de aprindere numai o mică parte.

Forma profilului, în momentul în care cuptorul a fost descoperit de noi, era indicată de pereții săi arși, colorați în roșu-cărmiziu. Conturul acestora reprezenta astfel un semicerc cu pronunțată formă ovală (v. pl. I). Baza acestui semicerc, respectiv diametrul, îl forma vatra propriu-zisă a cuptorului (v. pl. I).

Pereții lui au fost arși spre a li se da o mai mare rezistență, după procedeul întâlnit în vechime la gropile în care se păstrau cereale. Grosimea porțiunii arse, respectiv a pereților, varia între 10—24 cm, din cauza intensității focului din interior.

Partea cea mai de jos a cuptorului, respectiv marginea exterioară a peretelui care formează baza cuptorului, se află la o adîncime de 1,54 m, socotită de la suprafața actuală a solului. Înălțimea cavității păstrate, măsurată de pe suprafața vetrei pînă în punctul cel mai ridicat din interior, este de 0,76 m. În stînga și în dreapta acestui punct, arcul de cerc care formează bolta cuptorului coboară pînă la bază, care are în interior o lungime de 2,05 m, măsurată pe lîngă ruplură. Această dimensiune reprezintă în același timp și lungimea vetrei pe porțiunea rămasă. Lățimea acestuia, măsurată la mijloc, adică acolo unde era mai mare, avea 0,60 m.

Pe bolta cuptorului se distingea clar un strat de culoare albă-gălbuie, a cărui grosime varia între 4—7 cm. Această culoare a interiorului cuptoarelor se pare că se datorește focului care dezvoltă o temperatură destul de înaltă, precum și constituției stratului de pământ în care acesta a fost săpat. De altfel, acest strat galben continuă deasupra cuptorului pe porțiunea care se mai păstrează acum, cu încă 10—12 cm, măsurat din punctul cel mai

înalt. Orificiul superior era desigur chiar la suprafață, încît deasupra cuptorului și anume pe vârful său cel mai înalt, nu mai exista nici un strat de pămînt. Acesta din urmă se îngroșa pe măsură ce laturile cuptorului coborau. Humusul modern ce s-a depus peste pămîntul galben este înalt de 35—40 cm. La suprafață pămîntul este acoperit cu iarbă.

Suprafața interioară a cuptorului lasă să se distingă bine urmele dălții cu care a fost săpat; tăișul acestei dălți era de 5 cm lățime. Vatra a fost însă îngrijit netezită, neregularitățile rămase în urma săpării fiind astupate cu o lipitură de lut, groasă de 1—1,5 cm.

Profilul păstrat are încă în partea de vest a cuptorului o limbă de pămînt ars la roșu, care se întinde pe o lungime de cca 0,80 m, bifurcată în spre extremitatea veslică pe o porțiune de 0,28 m. Spațiul dintre cele două aripioare ale acestei limbi este plin de cărbune amestecat cu cenușă. Aceste rămășițe ale arderii sînt în acest punct neamestecate deloc cu pămînt, pe cînd în restul gropii în care limba se prelungește, deși umplutura este neagră, mai există și alte impurități. Eliminînd cenușa și cărbunii dintre aripioare, s-a putut constata că acestea din urmă se întîlnesc pe latura lungă, în dosul cărbunilor. Datorită atît construcției cît și poziției acestor aripioare am ajuns la concluzia, că ele trebuie să reprezinte o fracțiune a canalului de alimentare a focului și de curățire a resturilor arderii. Și canalul acesta s-a prăbușit în cea mai mare parte, odată cu cuptorul. O reconstituire fidelă, chiar numai în ceea ce privește unele dimensiuni, este acum, firește, aproape imposibilă.

Pe măsură ce înaintează spre vest, depărlîndu-se de cuptor, canalul acesta coboară în adîncime. Gura lui se află, deci, la un nivel inferior suprafeței vetrei. Joncțiunea canalului cu peretele cuptorului, pe care-l perfora, se făcea tocmai la nivelul interior al vetrei.

Mai sus am arătat că limba de pămînt, respectiv canalul de alimentare, se prelungea pe fundul unei gropi. Ea este situată în vestul cuptorului și apare în profilul aceleiași rîpe. Groapa a fost construită în același fel ca și cuptorul, partea sa de sus fiind însă liberă, deschisă. Ea este plină cu cenușă, pămînt și cărbuni, umplutură caracteristică pentru tot volumul său, după cum se va vedea și mai jos. Sub ea, ca și sub cuptor, continuă pămîntul galben nisipos, în care ambele au fost săpate.

În partea de sus — măsurată sub nivelul humusului modern — ea avea o lățime de 2,70 m, iar la bază de 2,20 m. Pămîntul negru, cu care era plină, conținea multă cenușă, cărbune, resturi rămase de pe urma focului. Cea

mai mare parte din groapă a fost distrusă la rîndul ei, de activitatea fabricii. Baza ei este cu 15—17 cm mai joasă decît a cuptorului.

Stratul masiv de cărbune, gros de 18 cm, începe din interiorul canalului și acoperă aproape tot fundul gropii. Deasupra urmează pămîntul negru, pe o înălțime de 1,10 m. Humusul de la suprafață formează la rîndul său un strat gros de 25—30 cm.

Mai întîi am cercetat cuptorul și umplutura căzută în interiorul său, iar după aceea am dezvelit groapa.

Interiorul cuptorului era plin pînă la refuz cu pămînt căzut din afară. Cercetînd cu grijă acest pămînt, care în decursul vremii nu a făcut corp comun cu vatra, deoarece suprafața acesteia era arsă, am întîlnit alături de materialul ce va fi descris mai jos, urme mărunte de cărbune și bucăți foarte mici de chirpici arse, dispuse într-o frecvență relativ omogenă. Cîteva oase de animale mici, la o distanță de cca. 0,30 m deasupra vetrei, au persistat pînă în prezent. Tot în masa pămîntului căzut în interiorul cuptorului s-a descoperit un fragment ceramic atipic. Fragmentul are dimensiuni mici, lucrat după cît se pare cu roata, dintr-o pastă relativ bună, destul de bine frămîntată, amestecată însă cu mici particule de mică și cu nisip. De altfel aceasta este o caracteristică, după cum se va vedea în cele de mai jos, pentru toate fragmentele ceramice aflate și în groapa de alături.

Pe suprafața exterioară, fragmentul acesta de vas prezintă, într-o anumită porțiune, o culoare cenușie-închisă, iar în alta bate în brun-cărămiziu. Exteriorul este deci, din acest punct de vedere, lipsit de omogenitate. Interiorul însă este în întregime de culoare roșie-cărămizie. În secțiune, fragmentul are culoare brună înspre partea exterioară (convexă) și cenușie-închisă, bătînd aproape spre negru, în spre partea interioară (concavă). Grosimea secțiunii sale măsoară 7,5 mm. Fragmentul nu prezintă, din cît se observă, urme de ardere secundară. El pare a fi făcut parte din pîntecele unui vas de dimensiuni potrivite și nu avea nici un fel de ornamente. A căzut în cuptor odată cu pămîntul din jur, și se afla la o înălțime de 20 cm de la suprafața vetrei. El a fost descris amănunțit deoarece este singurul aflat în interiorul cuptorului.

Dezvelirea gropii ne-a pus în posesia unor mărunte fragmente ceramice, bucăți de zgură de fier, oxidate în culoare brună, un fragment de cui de fier, un răzător mic de silex și cîteva bucăți de oase de animale.

Acestea din urmă erau sparte și nu indicau urme de arsură.

★

Materialul. Ceramica descoperită prezintă diverse varietăți. Se disting atît vase lucrate cu roata, cît și cu mîna. Calitatea materialului, fără să

întîlnim vase de fabricație superioară, nu implică prezența roții olarului. În unele cazuri, mai puțin numeroase, pasta este relativ bună, deci cu impurități mai puține. Pasta celor mai multe fragmente de vase conține însă nisip și particulele mărunte de mică, fiind — după cum am spus mai înainte — aspră la pipăit. S-a întîlnit și pastă de calitate proastă, cu nisip mare, respectiv cu pietricele, zgrunțuroasă, poroasă și puțin rezistentă.

Fragmentele recoltate din groapă au în general o culoare roșie cără-mizie, cu nuanțe cafenii care merg pînă la castaniu. Alături de acestea se găsesc de asemenea și bucăți de culoare cenușie și neagră. Cele mai multe dintre ele au în secțiune o culoare diferită de cea a suprafețelor. Lipsa de omogenitate a culorii de pe suprafața vaselor, întîlnită atît de des în ceramica acestei epoci, se reflectă și în puținele și micile fragmente aflate în această groapă. Aici avem de-a face cu zone care se disting prin diverse nuanțe de culoare, mergînd de la roșu-cărămiziu pînă la cenușiu. Această constatare destul de frecventă se întîlnește și pe suprafețele interioare ale cîtorva fragmente. Particularitatea aceasta nu se datorește unei arderi secundare, ci lipsurilor tehnice ale fabricației și arderii inițiale.

S-a observat la unele dintre aceste fragmente că au interiorul spoit cu un strat fin de culoare roșie, de data aceasta de aceeași nuanță pe întreaga lor suprafață interioară. Acest strat de culoare le dădea un aspect foarte îngrijit.

Pe fragmentele ceramice, destul de puține, descoperite în groapă, ornamentele apar destul de rar. Elementele întîlnite sînt:

1. *linia ondulată simplă* (pl. II, a);
2. *linia orizontală* (pl. II, b, c, d);
3. *banda ondulată* (pl. II, e);
4. *banda orizontală*;
5. *tăieturi piezișe, ușor arcuite* (pl. II, b);
6. *ornamente în formă de înțepături*, executate cu un instrument ascuțit (pl. II, f);
7. *cruce în relief* pe fundul vasului (pl. II, g).

Linia ondulată se întîlnește întovărășită și de alte elemente, cum ar fi linia orizontală, sau un rînd de tăieturi piezișe (pl. II, b); uneori traseul ei este regulat (pl. II, b), alteleori însă modulațiile nu-i sînt uniforme (pl. II, a).

Crucea apare pe fundul unui vas de culoare cărămie, fiind executată în relief și acoperă cea mai mare parte din suprafața acestuia. Se constată în spre extremități că ea se pierde treptat, înainte de a ajunge la periferia fundului vasului.

Formele. Este greu să se facă precizări în legătură cu forma vaselor, deoarece fragmentele găsite sînt foarte mărunte. De aceea n-am putut identifica forme de vase specifice epocii feudalismului timpuriu, cum ar fi vasul-borcan, plosca de lut, cazanele de lut etc.; nu s-a găsit aici nici un vas întreg.

Putem presupune totuși, în legătură cu vasele cărora le-au aparținut aceste fragmente, că ele aveau dimensiuni relativ mici și mijlocii, că erau de folosință zilnică și se încadrau — după părerea noastră — în categoria vaselor-borcan. Cîteva fragmente la care s-a păstrat o parte din fundul vaselor și din pereți, ar putea să indice o formă destul de plăcută, fără să ne gîndim la o siluetă sveltă (pl. II, i și j). Altele provin de la vase de un volum mai mare.

Unele dintre buzele vaselor sînt scurte, mai puțin răsfrînte (pl. II, r), altele dimpotrivă mult mai evazate, deși lățimea lor nu este prea mare. Această evazare ajunge uneori pînă aproape de orizontal (pl. II, t, u): Aceste buze se leagă în mod nemijlocit de corpul vasului, care are de obicei umerii ridicați. Între formele buzelor, cea mai des întîlnită este cea simplă (pl. II, s). O formă interesantă este aceea reprezentată pe pl. II, p, a cărei margine se rotunjește, aparînd în secțiune sub forma unei picături întoarse. Aceste buze se cunosc la începutul epocii feudale la unele vase cu gura neevazată.

Buze cu nervuri tipice epocii ũrzii prefeudale nu s-au întîlnit, fragmentul reprodus pe pl. II, t, fiind de proporții prea reduse pentru a fi concludent. Dintre fragmentele mici, două prezintă o arcuire pronunțată și ne aduc aminte de gîturile specifice ploștelor de lut. Dar este greu să le atribuim vreuneia dintre formele specifice epocii.

În pămîntul din groapă s-au găsit și unele bucăți mărunte de lut ars, rezultate de pe urma arderii vaselor în cuptor, așa cum se întîlnesc și în atelierele moderne. Erau împrăștiate peste tot.

Între 0,80 m și 1,00 m adîncime s-au găsit cîteva bucăți de sgură de fier, oxidată în culoare brună, precum și un fragment de cui de fier.

Alături de piesele amintite mai sus, s-a mai descoperit și un răzător de silex (pl. II, o). În sfîrșit, în groapă s-au găsit mai multe oase de animale, sparte, fără urme de prelucrare, rămase deci în urma consumării cîrnii.

Lăsînd la o parte cele cîteva fragmente de vase, care însumează de altfel 90% din materialul descoperit în groapa de lîngă cuptor, constatăm că inventarul ieșit din săpătură a fost foarte sărac.

Datarea. Singurul element de care putem ține seamă pentru precizarea epocii în care a fost construit acest cuptor, este — cu toate neajunsurile pe care le manifestă și pe care le-am amintit și mai sus — ceramica.

Toate caracterele acesteia fac să ne gândim la ultima parte a feudalismului timpuriu din Transilvania. Din punct de vedere tehnic, fragmentele acestea sînt în cea mai mare parte lucrate cu roata. Dimensiunile lor mici nu ne pot indica în mod destul de convingător, dacă este vorba de roata lentă sau de cea rapidă. Cu toate acestea, înclinăm pentru ultima ipoteză.

Pasta, de cele mai multe ori nisipoasă și uneori chiar cu pietricele, în general puțin consistentă, poroasă și în culori variind de la roșu-cărămiziu pînă aproape de negru, sprijină afirmația de mai sus¹.

Elementele ornamentale pledează în același sens.

Linia ondulată sau în val se întâlnește pe două fragmente. Într-unul din cazuri este izolată (pl. II, a), în altul combinată cu o linie orizontală și cu tăieturi piezișe (pl. II, b). Și într-un fel și în altul, acest element este tipic pentru sec. XI și mai cu seamă pentru sec. XII². Cu toate acestea se întâlnește, într-un singur caz (pl. II, e) și banda larg ondulată și regulată, care în această vreme era pe cale de dispariție³.

Ea face loc alveolelor, care în cazul nostru apar în forma decadentă de tăieturi oblice, ce dăinuiesc, pe cît se pare, pînă la jumătatea secolului al XII⁴.

Linia orizontală folosită izolat, trasată adinec și distanțat (pl. II, b, c, d) sprijină aceeași datare⁵.

Tot în această epocă, și anume spre secolul al XI-lea, trebuie localizată în timp și crucea de pe fundul vaselor (pl. II, g).

Alături de ele este documentat motivul format dintr-o bandă de puncte care înconjoară vasul pe umăr și a fost executat, după cum am arătat, cu un instrument dințat. Acest gen de ornamentație începe să dispară odată cu secolul al XII-lea, fapt care face ca mai tîrziu — în ceramica feudală — să nu-l mai întîlnim⁶.

¹ Cf. și K. Horedt, *Ceramica slavă din Transilvania*, SCIV, II, 1951, p. 207.

² *Ibidem*, 208; cf. și SCIV, III, 1952, p. 389, unde se afirmă că pe șantierul Garvăn (Dinogeția) fragmente de vase ornamentate cu linie în val au fost găsite în nivelul al III-lea, databil la finele secolului al X-lea și în secolul al XI-lea.

³ *Spre sfîrșitul feudalismului timpuriu*, *ibid.*, p. 208, 214.

⁴ *Ibidem*, p. 209.

⁵ *Ibidem*, p. 209.

⁶ *Ibidem*, p. 208.

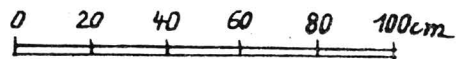
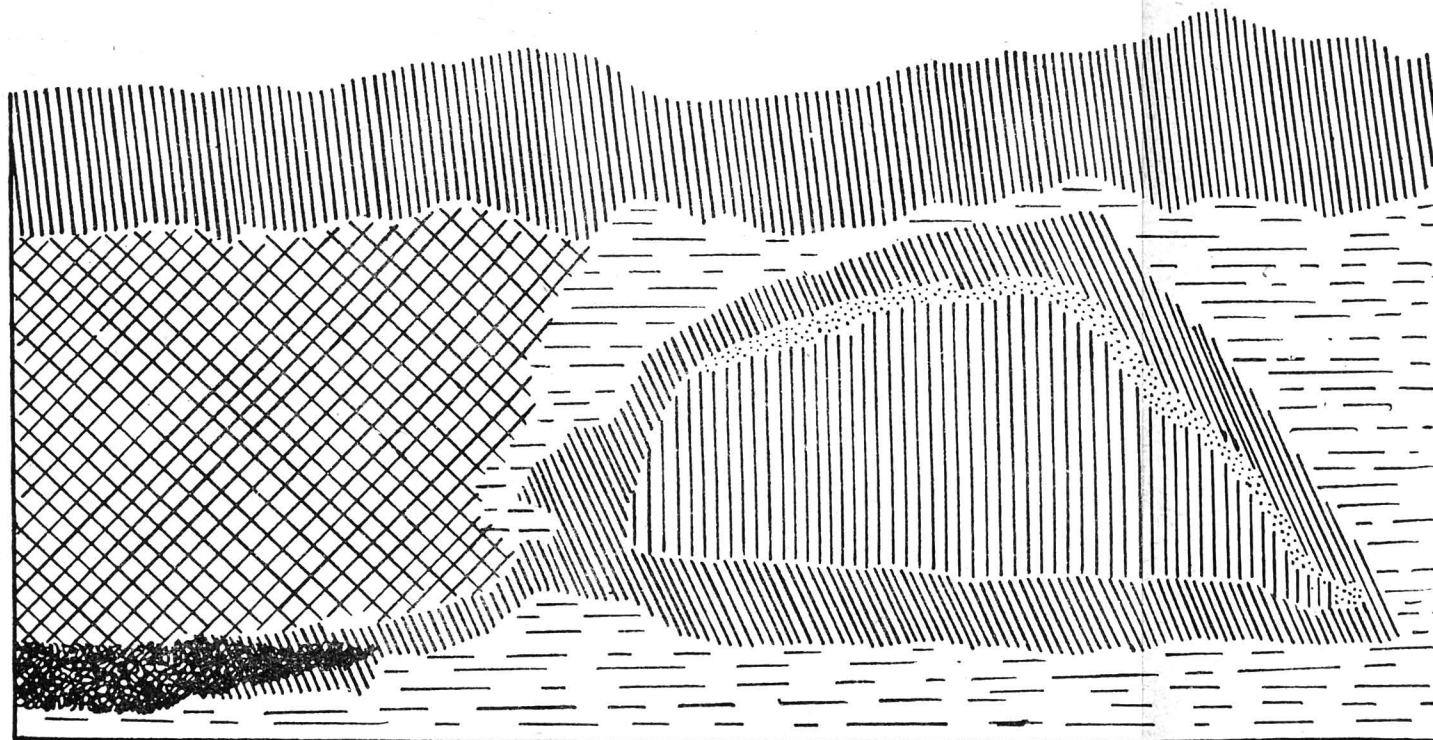
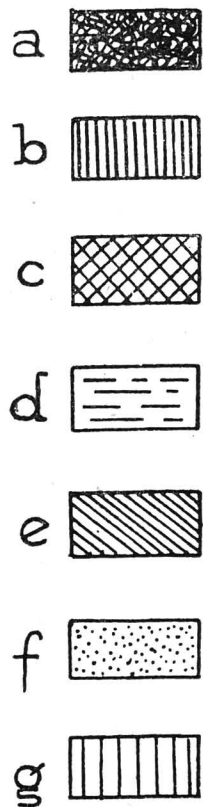
Profilul „dantelat“ al exteriorului buzelor, specific vaselor secolului al XII-lea, se observă și la unele fragmente găsite în acest loc.

În concluzie, descoperirea de la Gușterița, alături de urmele destul de vagi care atestau prezența populației autohtone în sudul Transilvaniei — și anume cele de la Apoldul de sus (raion Sebeș) și cele de la Ocna Sibiului¹, — aduc o nouă contribuție, modestă, la problema răspîndirii ceramicii „slave“ din sudul Transilvaniei.

Pe lângă valoarea pe care o are ca element de sine stătător, cuptorul de la Gușterița atestă prezența incontestabilă a unei așezări prefeudale tirzii în apropierea sa.

Datorită faptului că terenul unde a fost găsit este în continuă alunecare, cît și din pricină că fabrica va continua să escaveze malul, cercetările vor trebui continuate aci, spre a se obține cît mai multe date în legătură cu epoca feudalismului timpuriu și cu fenomenele care au avut loc în această vreme în sudul Transilvaniei, în care procesul de sudură între elementul daco-roman și cel slav, trebuie privit ca încheiat.

¹ Din ambele localități provin unele piese ceramice aflate în colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu. Cele de la Apoldul de sus, prin datarea dată de Horedt (SCIV, II, 1951 p. 191) sînt contemporane cu cele tratate în rîndurile de față. Același autor atestă — fără să indice exact punctul — că în raza Gușteriții a descoperit, în urma unor sondaje, cîteva cioburi de factură slavă „deasupra unui strat roman“ (SCIV, I, 1950, p. 130). Resturile găsite la Gușterița, Apoldul de sus, Petrești (raionul Sebeș), Ocna Sibiului și unele piese aflate recent la Tălmăciu (raionul Sibiu) care se încadrează în timp în sec. XII și XIII, dovedesc că populația autohtonă din această parte a Transilvaniei era destul de frecventă. Această constatare contribuie deci și la confirmarea presupunerii că obiectele găsite în muzeele din această parte a țării, provin tot din aceste locuri (SCIV, II, 1951, p. 205—206).

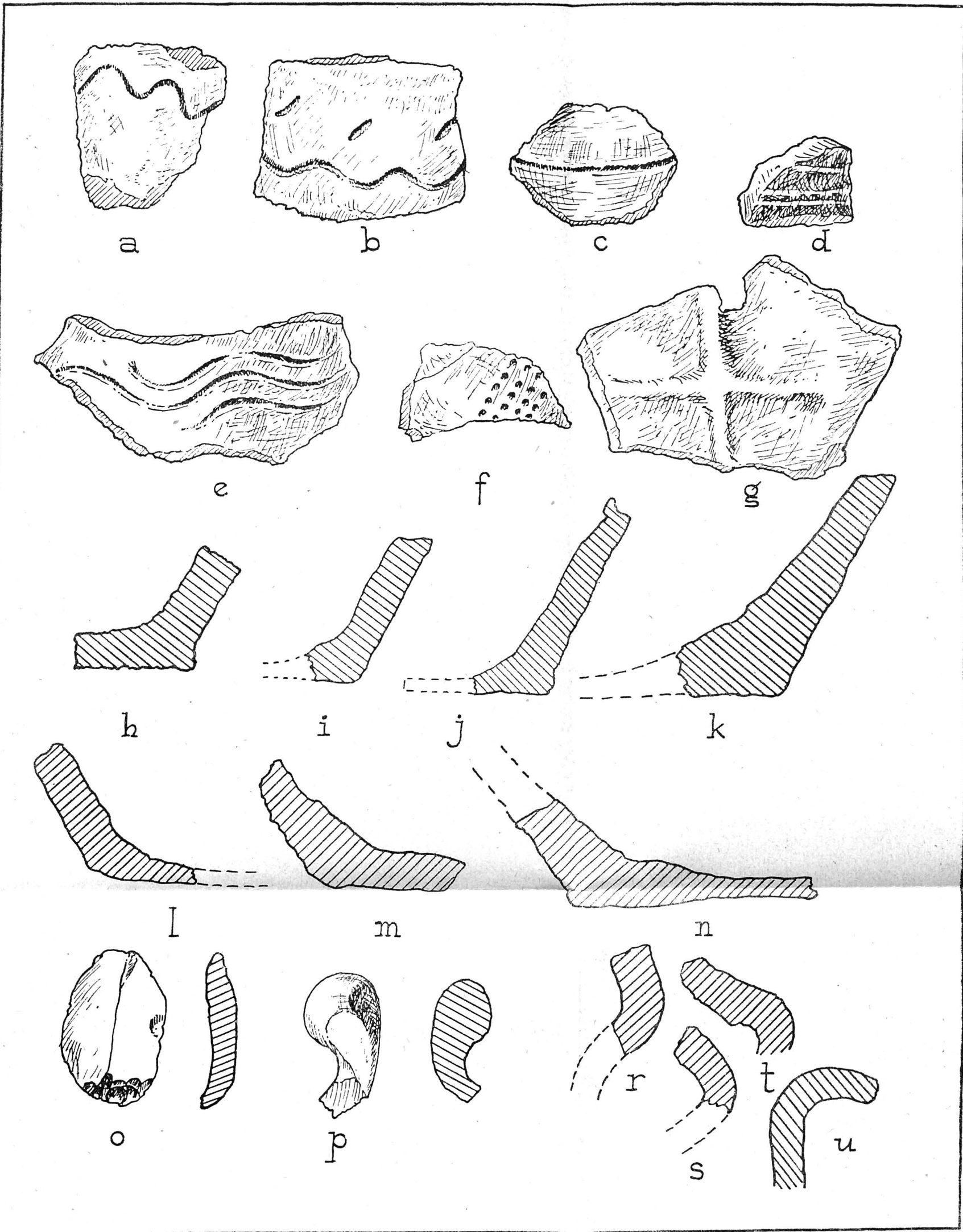

Profilul cuptorului ieșit la iveală în urma săpăturilor
cu caracter industrial:

a) urme de cărbune și cenușă; b) strat de humus modern; c) pământ amestecat cu cenușă; d) pământ galben neumblat; e) pământ ars în jurul gropii și canalului; f) strat galben roșcat căptușind interiorul; g) pământul din interiorul cuptorului.

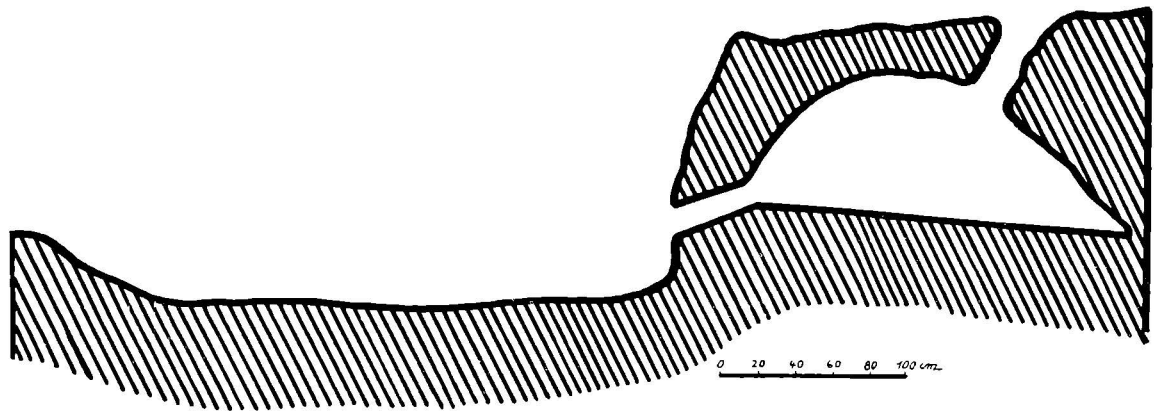
Umriß des anlässlich von Grabarbeiten zur Lehmgewinnung
freigelegten Brennofens:

a) Spuren von Kohle und Asche; b) neuzeitliche Humusschicht; c) Erde mit Aschengehalt; d) unberührte gelbe Erde; e) gebrannte Erde um Graben und Grube herum; f) rötlichgelbe Schicht, mit der das Ofeninnere ausgeschmiedt ist; g) Erde aus dem Innern des Ofens.

Diferite fragmente ceramice găsite în timpul săpăturilor în groapa din fața gurii cuptorului.

Verschiedene Tonscherben, die im Laufe der Grabungen in der vor dem Ofen befindlichen Grube gefunden wurden.

EIN VORFEUDALER OFEN BEI HAMMERSDORF

von *Nicolae Lupu*

Erdarbeiter der Hermannstädter Ziegelfabrik „Record“ brachten im Sommer 1953 die Reste eines in die Erde eingehöhlten Ofens zum Vorschein. Die Fundstelle befindet sich in unmittelbarer Nähe der Fabrik, etwa 150 m vom Vorort Hammersdorf entfernt.

Die Erdschicht, in der gegraben wurde, ist sandig und gehört den Ablagerungen des Zibins an. Der freigelegte Ofen hat eine einfache Form mit einer einzigen Höhlung und muß zwei Öffnungen besessen haben, eine für den Luftzug, die zweite für den Abzug des Rauches. Die letzte konnte, da sie eingestürzt war, nicht mehr vorgefunden werden.

In seinem Innern war der Ofen voll Erde, die von oben durch die Öffnung für den Rauchabzug hineingefallen war.

Seitlich neben der anderen Öffnung befand sich eine große Menge Asche, kleine Tonscherben, einige Stücke Eisenschlacke und ein Nagel aus demselben Metall.

Die Keramik weist eine Reihe von Ornamenten auf:

- die Wellenlinie (Abb. II a);
- die waagrechte Linie (Abb. II b, c, d);
- das waagrechte Band;
- schräge, leicht gebogene Einschnitte (Abb. II b);
- durch Stiche hervorgerufene Ornamente (Abb. II f);
- ein Kreuz in Relief auf dem Boden eines Gefäßes (Abb. II g).

Wegen der geringen Dimensionen der keramischen Bruchstücke ist es sehr schwer, die Form der Gefäße zu bestimmen. Nach unserer Meinung gehörten die Gefäße zur Gattung der *Topfgefäße*.

Im allgemeinen ist der Fund geringfügig.

Die Eigentümlichkeiten des keramischen Inventars — Herstellungsweise, Ornamente, der verarbeitete Ton, Farbe und Brand — berechtigen

uns, den Ofen in die letzte Phase des frühen Feudalismus zu verlegen und zwar ins 11. und 12. Jahrhundert.

Neben der Bedeutung, die er als Fund an sich besitzt, bezeugt der Ofen von Hammersdorf unbestreitbar das Vorhandensein einer späteren vorfeudalen Siedlung in seiner Nähe, zu einem Zeitpunkt also, in dem die Verschmelzung zwischen dem dakoromanischen und dem slavischen Element schon als abgeschlossen angesehen werden muß.

REFUGIAȚII DIN ȚARA ROMINEASCĂ LA SIBIU ÎN ANUL 1821

de Carol Göllner

Studiul de față încearcă să prezinte un aspect al răscoalei și una din consecințele ei: refugiul boierilor din Țara Românească în Transilvania la izbucnirea răscoalei și fuga țăranilor, mai ales după înăbușirea răscoalei de către armatele turcești. Ne vom ocupa apoi și de atitudinea autorităților austriace față de refugiați și de frământările din sînul acestora, refugiații aparținînd diferitelor clase și pături sociale.

Forul superior din Transilvania care se ocupa cu problema acestor refugiați era Guvernul Transilvaniei cu sediul la Cluj. Guvernatorul Transilvaniei, Gheorghe Bánffy, pe atunci un bătrîn cu auzul și cu memoria slăbită, era incapabil, la sfîrșitul anului 1821, să-și iscălească și numele¹. Comisarul superior (Ober-Landes-Kommissär) Josif de Brukenthal, trasa în urma directivelor primite de la Guvernul, linia de comportare a magistratelor orașelor Sibiu și Brașov, asigurînd în același timp și legătura între autoritățile civile și militare². Primarul orașului Sibiu, Martin Hochmeister³, controla executarea ordinelor primite și avea în subordine organele de poliție și instanțele judecătorești.

În secția de manuscrise a Bibliotecii Centrale din Sibiu s-au păstrat din anul 1821 cîteva documente din arhiva corpului XII al fîstei armate austro-ungare, iar în secția de manuscrise a Bibliotecii Brukenthal se găsește un dosar cu corespondența comisarului superior, Josif Brukenthal, cu privire la refugiații din Țara Românească. Mai bogat este materialul documentar din Arhivele Statului, unde se poate cerceta soarta refugiaților în actele magistratului din Sibiu, din dispozițiile Guvernului Transilvaniei date acestui magistrat, din corespondența cu autoritățile civile în subordine,

¹ H. Klima, *Guvernatorii Transilvaniei*, Cluj, 1934, p. 20—37.

² J. Bedeus von Scharberg, *Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Viena, 1876, p. 329.

³ E. Sigerus, *Chronik der Stadt Hermannstadt, Sibiu*, 1930, p. 115, M. Hochmeister a fost primar între 1817—1830.

ca și din aceea purtată cu autoritățile militare. În această arhivă s-au păstrat conceptele rapoartelor adresate lui Iosif Brukenthal, iar rapoartele acestor concepte se află în secția de manuscrise a Muzeului Brukenthal. Toate aceste anchete, referate, adrese și rapoarte prezintă într-o lumină necruțătoare interesele înguste de clasă ale boierilor.

*

Prin răscoalele și frământările sociale din perioada de trecere de la feudalism la capitalism, burghezia și mica boierime interesate în schimbul de mărfuri, căutau să înlăture îngrădirile feudale ce erau de natură a îngreuna dezvoltarea manufacturilor și a comerțului și încercau să ajungă la conducerea statului. Răscoalele erau generale și concretizau expresia năzuințelor țăranilor iobagi de a scăpa de crunta exploatare a boierilor și de a câștiga posibilitatea de a-și lucra propriul pământ. Răscoala lui Tudor Vladimirescu a fost o verigă din lanțul luptelor seculare ale țăranimii în încercarea de a se elibera de strivitoarea dependență feudală. Lupta aceasta este împletită și cu lupta contra jugului otoman, piedică serioasă atât în calea dezvoltării capitalismului, cât și în eliberarea țăranimii de sub exploatarea feudală.

Caracterul social și național al răscoalei și năzuințele poporului spre libertate au fixat poziția contrarevoluționară a Austriei și Angliei. Flăcările revoluțiilor se înălțau în acest timp în diferite state europene, ca: Spania, Regatul Siciliei și Torino, amenințând să mistuie tronurile monarhilor absolutiști. Reprezentanții „Sfintei Alianțe“, întruniți la congresul din Laibach pentru a lua măsuri urgente împotriva acestor explozii revoluționare, au condamnat și răscoala din Principatele Române.

Atitudinea Angliei și Austriei față de răscoalele populare din sud-estul Europei este însă determinată și de considerente economice și de politică externă. Aceste două state socotesc existența imperiului otoman ca o condiție esențială pentru păstrarea echilibrului forțelor marilor puteri.

Imperiul otoman, „omul bolnav al Europei“, a constituit pentru mărfurile engleze o foarte căutată piață de desfacere. „Politica conservatoare engleză — scrie autorul sovietic O. Sparo — socotea că indivizibilitatea Imperiului otoman, căzut în curs de descompunere, cuprins în mișările revoluționare ale popoarelor subjugate de el, trebuia păstrată cu orice preț, pentru a echilibra forțele statelor europene, pentru a frâna tendințele Rusiei și pentru a asigura pătrunderea de mai târziu a burgheziei britanice în

Marea Mediterană și în Balcani¹. În acest sens Wybron Bargrave, reprezentantul agenției secrete engleze în Țara Românească, a întrebuințat toate mijloacele pentru a înăbuși răscoala condusă de Tudor Vladimirescu și pentru a pune la cale asasinarea lui².

În aceste împrejurări și frământări sociale, ca o urmare a comunității de interese, a existat o colaborare strânsă între acțiunile agenției austriace și între acțiunile engleze. Pericolul pe care-l prezenta răscoala pentru interesele monarhiei austriace l-a determinat pe von Hackenau, agentul austriac — și după fuga lui pe Udritzki —, să fie tot atât de consecvent ca și agenții englezi, în pregătirea înăbușirii răscoalei³.

Rapoartele lui Udritzki, cancelarul agenției austriace de la București, subliniind diferite aspecte primejdioase ale răscoalei, nu neliniștit cancelaria imperială din Viena, condusă de Metternich. Udritzki relatează în martie Ministerului de Externe că principiile revoluționare ale lui Vladimirescu și ale colaboratorilor săi au făcut în Valachia progrese atât de mari, încât țăranul nu mai vrea să plătească guvernului dările stabilite, nici să mai îndeplinească prestațiile obișnuite față de proprietari⁴.

Situația din Principatele Române era alarmantă și frontiera austriacă era greu de închis ermetic. Carpații n-au fost nici odată un „zid chinezesc” între Transilvania și Principatele Române. Pe lângă legăturile comerciale au existat fluctuații continue de populație între regiunile din nordul și sudul Carpaților, determinate fie de transhumanță, fie de foamete, de înăbușiri de răscoale sau de devastările pricinuite de război. Nu era uitată încă nici organizația revoluționară condusă de fostul ofițer Mihail Gross din Hărman și de șelaru Carol Martin din Brașov, din anul 1816, care urmărea înlăturarea domnitorului Caragea⁵. Erau deci explicabile temerile lui Udritzki că răscoala din 1812 ar fi putut să aibă un pulernic ecou în Transilvania, unde țărăniile iobagi erau supuși unei exploatare feudale similare. De fapt, mai mulți țărani ardeleni s-au înrolat printre pandurii lui Tudor Vladimirescu⁶.

¹ Citat după S. Stirbu, Uneltirile agențiilor burgheziei engleze împotriva răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu, Studii 1952, anul 5, nr. 1, p. 31.

² *Ibidem*, p. 30—60.

³ S. Stirbu, Cu privire la legăturile între răscoala din 1821 și mișcările de eliberare, din țările vecine, în Studii și Referate privind istoria României, Partea II, București 1954, p. 990—991.

⁴ Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, vol. XX, p. 570.

⁵ S. Stirbu, Cu privire la legăturile între răscoala din 1821 și mișcările de eliberare, p. 953—954.

⁶ V. Șotropa, Zavera din 1821 și regimentul năsăudean în Anuarul Institutului de Istorie Națională, anul 4, Cluj, 1929, p. 135.

În urma rapoartelor primite de la agențiile din București și Iași, cancelaria secretă a curții imperiale ajunge la concluzia că se urmăresc acțiuni subversive pentru a răscula și pe iobagii din sudul Transilvaniei. Autoritățile militare sînt informate că „Vladimirescu nu va lăsa neîncercat să sădească duhul nemulțumirii și al revoltei și în provinciile noastre mărginașe și mai ales între valahii înrudiți de aproape cu partizanii săi“¹.

Cenzura Ministerului de Interne (Polizeihofstelle) încearcă printr-o supraveghere severă a corespondenței din Țara Românească să împiedice pătrunderea „duhului de nemulțumiri și de revoltă“, punînd la început o oprire pe toate informațiile despre răscoala condusă de Tudor. Erau cenzurate și oprite pe lîngă scrisorile particulare și corespondențele trimise din București ziarelor „Wiener Allgemeine Zeitung“ și „Augsburger Allgemeine Zeitung“². Pe lîngă cenzura civilă funcționa la Turnu-Roșu și o riguroasă cenzură militară³. Între acestea două exista un schimb de informații.

Colaboratorii lui Melternich, cu experiență bogată în acțiunile contra-revoluționare, nu s-au mărginit numai la cenzurarea știrilor din Țara Românească, ci au trecut și la depistarea instigatorilor. Descoperirea presupușilor emisari revoluționari forma astfel o preocupare de căpătenie a autorităților imperiale. Astfel, agentura austriacă din Iași semnală că un oarecare Stoian Basiota, „un om neliniștit“, a trecut cu mai mulți necunoscuți în Muntenia spre a intra în serviciul rebelului Tudor și că este de temut că acesta va stabili legături cu țărani din Transilvania⁴. Existau însă și îngrijorări că răscoala va avea repercursiuni nu numai asupra țăranilor din sudul Transilvaniei, ci și asupra regimentelor grănicerești, unde soldații erau în cea mai mare parte țărani romîni. Autoritățile civile și militare din Transilvania sînt informate de prezența unui polonez suspect. Intențiile sale ar fi fost să determine soldații austriaci la dezertare în Țara Românească. Magistratul orașului Sibiu a luat imediat măsurile necesare de arestare, în cazul în care acel polonez ar fi fost descoperit în acest oraș⁵. Semnalmentele personale, cu specificarea că polonezul periculos vorbește patru limbi (germană, italiană, franceză și polonă), au fost pro-

¹ V. Șotropa, op. cit., p. 136, reproduse și de I. C. Filitti, Frămîntările politice și sociale în Principatele Romîne de la 1821—28, Buc. 1932, p. 62.

² M. Popescu, Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821, în Revista Arhivelor, nr. 4, 1927, p. 170—219.

³ Raportul comisarului superior Iosif Brukenthal din noembrie 1821, Anexa nr. XIX.

⁴ Arhivele Statului Sibiu, actele magistratului nr. 1084/1121.

⁵ Raportul lui J. Brukenthal în noembrie 1821, Anexa nr. XIX.

tabil transmise la Viena, fie prin Udritzki, fie comunicate autorităților austriace de Wybron Bargrave, ai cărui agenți — după cum se știa la Sibiu — cutreerău Principatele Române în timpul răscoalei¹. O altă persoană, nu mai puțin suspectă pentru autoritățile austriace, a fost călugărul sîrb Iosif Vukminovici, care a încercat să intre în Transilvania prin postul de frontieră Turnu-Roșu, cu un pașaport fals². Țăranii Iacob și Manu Podaru din Săliște, care lucraseră cîțiva ani în Țara Românească au fost învinuiți că au încercat să cumpere pulbere cu intenția de a o transporta răsculaților. Ei sînt arestați la Perșani și escortați prin Șercaia și Făgăraș la Sibiu, unde sînt anchetați. Anchetatorii încearcă să stabilească legăturile lor cu unele persoane suspecte de dincolo de Carpați³.

Actele de nesupunere la lucru a țăranilor din sudul Transilvaniei se înmulțesc. Aceste forme ale luptei de clasă oglindesc rezistența crescîndă a acestora împotriva exploataților. Colonelul Schwind, comandant de frontieră, raportează cu îngrijorare de la Turnu-Roșu că spiritul acesta pornit împotriva nobilimii și influențat de panduri, s-a manifestat aici în mod neîndoielnic și cred că s-au observat urme similare și între românii de aici care locuiesc lîngă frontieră⁴. Sub acest aspect este privit cu neînliniște și „tumultul“ din Săliște⁵.

Răscoala lui Tudor Vladimirescu ar putea să aibă după părerea cancelariului agenției austriace din București, Udritzki, consecințe grave și pentru poziția internațională a Austriei. El arată că dacă Austria nu-și va menține influența ei în Țara Românească, atunci și Transilvania și Banatul sînt pierdute⁶.

Comandantul militar din Transilvania urmărea cu atenție încordată, potrivit ordinelor primite din Viena, desfășurarea evenimentelor din Principatele Române, luînd măsurile necesare pentru prevenirea extinderii răscoalei în Transilvania. Locotenent mareșalul Emanuil Schustekh de Herve, comandantul militar austriac cu sediul la Sibiu⁷, dădea ordine unităților militare să păzească cu cea mai mare atenție granițele spre Muntenia și

¹ S. Stirbu, *Uneltirile agenților burgheziei engleze*, p. 570.

² *Adresa Guberniului către magistratul orașului Sibiu din 5 iulie 1821*, Arhivele Statului Sibiu, actele magistratului, nr. 2041/1821.

³ *Actele de anchetă*, Arhivele Statului Sibiu, actele magistratului nr. 962/1821.

⁴ *Adresa colonelului Schwind din 17 mai 1821*, Anexa nr. VI.

⁵ *Arhivele Statului Sibiu*, actele magistratului nr. 1773/1821.

⁶ *Hurmuzaki*, Documente, vol. XX, p. 570.

⁷ A fost comandant militar al Transilvaniei din anul 1820—1827. E. Sigerus, *Chronik der Stadt Hermannstadt, Sibiu, 1930*, p. 111.

Moldova și să nu permită nimănui intrarea în Transilvania fără pașaport legal.

La 24 martie, locotenent mareșalul Schustekh trimite regimentelor din Transilvania următorul ordin: „Majestatea Sa Împăratul și Regele cu prea înalt autograf și-a exprimat intenția de a sprijini din toate puterile guvernul legal din Muntenia, în executarea măsurilor potrivite pentru suprimarea răscoalei ce a izbucnit acolo și pentru restabilirea liniștei publice. Pentru ca prea înalta poruncă să fie executată, nu este numai interzis să li se dea rebelilor și conducătorilor acestora arme, muniții și alte mijloace de război, ci trebuie ținute sub pază strictă la toate punctele graniței, ca nu cumva rebelii să primească pe furiș amintitele obiecte“¹.

Ca o consecință a acestui ordin a fost interzis chiar și exportul fierului brut în Principatele Române și care ar fi constituit materia primă pentru confecționarea armelor de care aveau nevoie răsculații. Ordinul acesta este motivat astfel: „Capii partidelor din Moldova și Valahia trebuie socotiți ca rebeli, găsindu-se în răscoală vădită împotriva suveranilor lor legali, rebeli cărora nu li se pot aplica principiile dreptului popoarelor, trebuind să li se ia toate mijloacele spre a nu-și ajunge scopul final“².

Poziția contrarevoluționară a Austriei față de evenimentele din Principatele Române este aici clar conturată: ajutorul „guvernului legal“ pentru înăbușirea răscoalei.

Spre a putea face față sarcinilor trasate, adică spre a împiedica pătrunderea rebelilor pe teritoriul austriac, dar și în voința de a da în acelaș timp ajutor „guvernului legal“ din Principatele Române, mareșalul Schustekh ordonă amânarea manevrelor proiectate pentru vara anului 1821³.

Cu toate măsurile de restricție luate de autoritățile militare în Transilvania au sosit pe drumuri de munte, din iunie pînă în august, un număr mare de refugiați. Boierii au început să-și părăsească conacurile încă de la începutul răscoalei, în lunile ianuarie și februarie. Porneau în pribegie, urmați de suite întregi de servitori, prin zăpadă și ploaie și pe drumuri desfundate⁴.

¹ V. Șotropa, op. cit., p. 135—136.

² Raportul mareșalului Schustekh din 24 aprilie 1821, Anexa, nr. IV.

³ Ordinul mareșalului Schustekh, Biblioteca Centrală Sibiu, fascicolul 4/1821.

⁴ N. Iorga, Studii și Documente, vol. 8, pag. 142, Stan Popovici, un comerciant reușit la Sibiu se plînge că „cel mai rău este că unele cete de hoțoman... te jefuesc de arme, cai și haine“.

Plecarea spătarului Brîncoveanu cauza o mare frământare în capitală. Mii de locuitori, meseriași și muncitori, se adunau în curtea domnească, cerînd sgomotos a li se spune ce însemnează această plecare a boierilor. Cu toate asigurările date de caimacani, poporul a rămas îngrijorat, mai ales că numărul fugarilor se înmulți zilnic.

La apropierea lui Tudor și a pandurilor săi de București, fuga boierilor devine generală, iar trăsurile și căruțele încărcate cu averile lor dădeau în aceste zile aspectul caracteristic al străzilor capitalei¹. Iată cum descrie un martor ocular acest exod din capitala țării: „Locuitorii alergau speriați pe străzile orașului, unii cu bagajele în spinare, alții încărcînd în căruțe familiile lor spre a fugi, alții adăpostind în mănăstiri și pe la hanurile cele mai ferite lăzi cu averea lor. Prăvăliile comercianților și casele boierilor erau închise; străzile erau pline de trăsuri cu bagaje, copii și femei; pîinea și carnea lipsea căci toți meseriașii încetaseră lucrul lor... Capitala cu o populație de 90.000 de locuitori părea pustie“.

Speriați de șirul lung de fugari care se îngrămădeau pe drumurile ce duceau spre Brașov, Sibiu și Lugoj, s-au refugiat și meseriașii și chiar o parte din țărani². Agentul englez Bargrave era nedumerit de atitudinea unor țărani care fugiseră spre hotarele Transilvaniei; însă de la un informator al său află că „armata uzurpatorului Tudor este compusă dintr-o adunătură pestriță de țărani valahi, în cea mai mare parte înarmați cu sulite de felul cel mai grosolan — adevărați pari ascuțiți“³. Însuși Tudor Vladimirescu, prin porunca dată la începutul lui aprilie, ca satele de pe marginea Dunării să se retragă înăuntru cale de o zi, a contribuit la acest exod⁴.

Fiorul de groază care preceda intrarea turcilor în București a determinat pe mulți dintre simpatizanții lui Tudor să caute și ei drumul pribegiei, părăsind Capitala la 15 mai 1821, cu ultimele detașamente de panduri. Unii din ei au fost ulterior înrolați cu sila în armata austriacă, iar alții înapoi a purta armele au fost trimiși sub escortă în Bucovina și Basarabia⁵.

¹ *Lettres sur la Valachie*, écrites de 1815—1821 par F. A. R., Paris 1821, p. 142—146.

² *Hurmuzaki*, Documente, vol. 4, supl. I, pag. 315, scrisoarea lui Pestel adresată gen. Kisseleff, 3 martie 1821, „la frateur gagnait les campagnes et produit cette fuite nombreuse“.

³ *S. Stirbu*, Uneltirile agenților burgheziei engleze, p. 52.

⁴ *E. Virtosu*, Tudor Vladimirescu, p. 115.

⁵ *C. D. Aricescu*, Istoria Revoluționară Romînă de la 1821, Craiova 1874, p. 330.

Prin postul de carantină Turnu-Roșu, au intrat în Transilvania unii cetățeni austriaci care trăiseră de mai mulți ani în Țara Românească. Aceștia erau țărani necăjiți din sudul Transilvaniei care au plecat dincolo de Carpați din „lipsă de alimente“ sau din cauza „foametei“, după cum specifică registrele de frontieră păstrate în Arhivele Statului din Sibiu. La 21 mai au trecut 135 de asemenea cetățeni austriaci prin punctul de frontieră menționat; la 22 mai, 31 de familii, iar la 25 mai, 158 de persoane. Cei mai mulți dintre ei au făcut tot drumul pe jos, îngroziți de invaziunea turcească¹. Prin faptul că au trăit zile de răscoală în Țara Românească au devenit suspecți pentru autoritățile austriace, care luau măsuri spre a-i supraveghea. De aceste măsuri nu erau scutiți nici cetățenii austriaci care se întoarseră acasă chiar înainte de anul 1821². Numărul refugiaților din Transilvania fu îngroșat în iunie și iulie de panduri, arnăuți și eteriști, care luptară fie sub comanda lui Tudor Vladimirescu, fie sub aceea a lui Ypsilanti.

Alexandru Ypsilanti s-a refugiat de asemenea, după bătălia de la Drăgășani (19 iunie) în Transilvania venind prin Valea Oltului. El se prezintă la punctul de frontieră Turnu-Roșu, de comun acord cu autoritățile austriace, cu un pașaport fals, eliberat pe numele de Demetrios Palaeogenides. Comandantul de frontieră, colonelul Schwind, declară în mod cu totul ipocrit că nu va refuza să permită intrarea în Transilvania comerciantului Demetrios Palaeogenides și că asupra lui Ypsilanti nu se poate încă ști care sunt intențiile Turciei. Alexandru Ypsilanti a fost adăpostit timp de 36 ore în locuința comandantului; fiind însă recunoscut de mai mulți trecători a fost silit să plece la Orlat, însoțit de colonelul Schwind, unde primi de la maiorul Hartwig un nou pașaport cu care se îndreptă spre Timișoara³.

După înăbușirea răscoalei lui Tudor Vladimirescu, autoritățile militare din Transilvania primiră la 9 august 1821 ordine noi cu privire la refugiați. După ce Principatele Române au fost ocupate de armatele turcești, pericolul revoluționar ce amenința ordinea socială din Transilvania trecu și astfel se ordonă ca „toți acei fugari din Muntenia și Moldova despre care se va constata că au fost conducători ai rebelilor, părtași la mișcările revoluționare, să fie îndepărtați. Cei ce vin însă fără arme și despre care nu se

¹ *Arhivele Statului Sibiu*, actele magistratului nr. 1277/1821.

² *Arhivele Statului Sibiu*, actele magistratului nr. 542/1821.

³ *J. Bedeus von Scharberg*, Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert, Viena 1876, p. 281.

poate constata că au luat parte la răscoală, să fie primiți, ca să nu fie expuși răzbunării persecutorilor lurci“¹. Era deci de competența autorităților de frontieră de a descoperi pe foștii „rebeli“ și de a-i dezarma.

În timp ce boierii moldoveni s-au grăbit să se refugieze în Bucovina², boierii din Muntenia s-au adăpostit în Transilvania, spre a fi feriți de furtuna răscoalei și de prădăciunile turcilor. De aici îndemnau pe țărani rămași să nu părăsească moșiile boierești și să lucreze mai departe pământul. Erau sfătuiți să stea „neclintiți și liniștindu-vă, mângâind și îmbărbătînd pe cei mai slabi de știință și lucrînd toate cîte privesc la obșteasca potolire și statornicie, ca să-și caute fiștecarele trebuințele și alesveriturile lor, și ca să nu piardă ocazaonul primăverii cu lucrarea pământului“³. Grija că pământurile vor rămîne nelucrate se reflectă și într-o scrisoare adresată lui Capodistria⁴.

Refugiații din Oltenia și-au ales două drumuri de bejenie. Mehedințenii, mai ales micii negustori, meseriași și foștii „rebeli“, s-au adăpostit în Banat, la Lugoj și în satele din jur⁵, iar Craiovenii au trecut pe valea Oltului la Sibiu. Bejenarii din Muntenia au pornit pe valea Prahovei spre Brașov. Prin refugiații romîni s-a mărit zilnic numărul populației din Lugoj, Sibiu și Brașov, ca și în satele de-a lungul frontierei. Numărul acestora s-a ridicat la Brașov pînă la 12.000, iar în satele din jur se crede că ar fi fost 4.000. O evidență exactă a celor refugiați n-a putut fi stabilită niciodată de magistratele acestor două orașe. Refugiații se găsesc în continuă mișcare, ieșind și întorcîndu-se în Transilvania, în schimbul celor întorși acasă definitiv sosind însă alții noi⁶.

Afluxul mare de refugiați a obligat și autoritățile sanitare să ia măsuri preventive împotriva bolilor contagioase. O carantină de șapte zile a fost fixată pentru a preveni răspîndirea vărsatului⁷.

¹ V. Șotropa, op. cit., p. 137.

² Adresa primarului din Sibiu Hochmeister din 12 noiembrie 1821. Anexa nr. XVII. T. Bălan, Refugiații moldoveni în Bucovina (1821—1848), București, 1929, XXXII, 148 p.

³ Hurmuzaki, Documente, vol. X, p. 561.

⁴ Idem, vol. IV, supl. I, p. 2: „L'esprit contagieux de l'insurrection... priverait les champs des bras qui les cultivaient“.

⁵ I. Boroș, Răscoala lui T. Vladimirescu și refugiații în județul Caraș-Severin, în revista Transilvania, Sibiu, nr. 5, 1921, p. 359—377.

⁶ Raportul lui J. Brukenthal din noiembrie 1821, Anexa nr. XIX; vezi și T. G. Bulat, Mărturii din timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu în revista istorică, XII, 1926, p. 199—203; Cum petreceau boierii refugiați la Brașov în urma revoluției lui Tudor Vladimirescu, în revista Drumul Nou, anul I, nr. 126, Cluj 1931.

⁷ Adresa colonelului Schwind din 12 iulie 1821. Anexa nr. X.

Numărul acesta atît de mare de refugiați în comparație cu populația acestor două orașe (Sibiul avea 12.396 locuitori, iar Brașovul circa 14.000)¹, se compunea din reprezentanții diferitelor clase și pături sociale: mari boieri, boierenași, negustori, meseriași și țărani, dușmanii revoluției, precum și „rebeli“, foști luptători sub comanda lui Tudor Vladimirescu și a lui Ypsilanti. La Sibiu s-a refugiat și consulul rus din București, Pini², agentul austriac von Hackenau, consulul prusac Ludovic Kreucheli și agentul englez Wybron Bargrave³. Unii erau tratați cu respect și considerație pe cînd „indezirabilii“ erau urmăriți cu multă suspiciune.

Rebelilor li se refuză intrarea în Transilvania, pe cînd Ypsilanti era tratat cu condescendență și primi toate înlesnirile de călătorie; atitudinea autorităților se deosebește de atitudinea țăranilor și a oamenilor de rînd din orașe, care simpatizau cu refugiații necăjiți și își manifestau deschis ostilitatea față de purtarea trufașă a boierilor⁴.

Dispozițiunile date de cancelaria imperială cu privire la refugiații de dincolo de Carpați au fost:

1. A primi pe refugiații romîni, însă a-i îndepărta de frontiere și a-i îndruma în interiorul țării.
2. A interzice refugiaților să fie găzduiți de compatrioți.
3. A se supraveghea corespondența și manifestările lor.
4. A nu se permite să se stabilească un număr prea mare la Sibiu și Brașov⁵.

Aceste principii generale sînt formulate mai amănunțit în diferitele ordine emise fie de Guberniul Transilvaniei, fie de J. Brukenthal.

Guberniul dispuse în mod categoric, la 30 martie, ca refugiații din Țara Romînească să fie fără întîrziere îndepărtați din scaunele Tălmaciu, Săliște, precum și din satele Rășinari și Săcel, nepermițîndu-le să se așeze la Sibiu⁶. În caz că n-ar dori să se întoarcă în patria lor, să fie îndrumați mai în spre interior, în țară. Aceste dispozițiuni sînt întărite prin adresele Guberniului din 30 aprilie și 25 august 1821⁷.

¹ *Sigerus*, op. cit., p. 37.

² *Hurmuzaki*, Documente, vol. X, p. 568.

³ *S. Stîrbu*, Uneltirile agenților burgheziei engleze, p. 42.

⁴ Semnificativ este în privința aceasta dosarul anchetei lui Ivanciu Constantin, Arhivele Statului Sibiu, actele magistratului, nr. 2328/1821.

⁵ *Adresa lui J. Brukenthal din noiembrie 1821*, Anexa nr. XIX.

⁶ *Adresa lui J. Brukenthal din 7 noiembrie 1821*, Anexa nr. XV.

⁷ *Ibidem*, vezi și *D. Papazoglu*, Varietăți, în Presă, 1872, Anexa V, nr. 215.

Magistratele orașelor Sibiu și Brașov au încercat să-i determine la început să se conformeze acestor ordine¹. Primarul orașului Sibiu a ordonat în consecință tuturor organelor administrative în subordine, ca cei sosiți să fie imediat trecuți de poliție în liste speciale de evidență. Responsabilii de străzi vor pune în vedere fiecărui proprietar de casă să nu primească nici un străin, fiind altfel pasibili de o amendă, iar sătenii vor primi pe lângă amenda amintită și o corecție corporală (*körperliche Züchtigung*)². Însă nici amenințarea amenzii, nici a corecției corporale n-au speriat plebea acestei urbe, să găzduiască pe foștii rebeli hărțuiți de poliție. Așa s-a dezbătut în august procesul fostului husar Iosif Szöcs din strada Turnului care a adăpostit doi voluntari din armata lui Ypsilanti, cu toate că aceștia aveau legături conspirative cu muncitorii italieni și cu locuitorii români din suburbii³.

Boierii refugiați nu s-au conformat dispozițiilor date și trecînd peste autoritățile locale, s-au adresat direct la Cluj, guvernatorului Transilvaniei Gh. Bánffy, unde au găsit înțelegerea așteptată. Guvernatorul n-a putut să nesocotească dispozițiile primite de la Viena, prin care fugarii dintr-o țară cu frământări revoluționare erau socoliți „indesarabili”. El a încercat însă, fără a călca aceste dispoziții să creeze boierilor unele avantaje materiale. Astfel dispuse ca locuințele să fie închiriate la Sibiu la un preț accesibil, admițînd astfel în mod tacit șederea boierilor în acest oraș. Intervenția lui Gh. Bánffy n-a fost pe placul magistratului sibian. Răspunsul pregătit de un referent pentru primar sublinia „că numeroși boieri valahi refugiați doresc să fie primiți cu toți servitorii lor inutili și foarte murdari, împreună cu caii, fără a se gîndi să plece în alte orașe, dar atunci să plătească și chiria stabilită”. Răspunsul se pare că a fost considerat prea îndrăzneț de către primarul M. Hochmeister și l-a șters cu o trăsătură de condei⁴. A nu trata pe boierii trufași din Valahia cu condescendență ar fi însemnat poate un conflict al primarului-tipograf cu contele Bánffy.

Moșierii și-au lăsat moșiile și conacurile dincolo de Carpați, dar nu și-au uitat felul lor de trai.

Tinerele vlăstare boierești, cu studii destul de limitate, își petreceau timpul cu plimbări, cu vizite și cu vînătoarea. Continua paradă și petrecerile boierilor valahi, luxul și fastul lor provocau nemulțumirea sărăcimii

¹ *Referatul Magistratului Sibiu din 14 iunie 1821, Anexa nr. IX.*

² *Ibidem.*

³ *Ancheta din 6 august 1821, Anexa nr. XI.*

⁴ *Avizul Magistratului Sibiu din 2 aprilie 1821, Anexa nr. II.*

orașului. În plină stradă răsună apostrofa dură: „Ce cauți aici? Du-te în țara ta!“ O femeie simplă declară cu dispreț: „N-am nimic de-aface cu canaliile de boieri“¹. Un boier fu admonestat la Turnu-Roșu cu cuvintele: „Ciocoi blestemați, dracul să vă ia! N-ar fi trebuit să vă lase să intrați, ci să vă taie urechile și nasul!“ Inculpatul Manu din Rășinari fu escortat la Sibiu și deținut în beciul primăriei. Autoritățile sînt îngrijorate de aceste manifestări ale „spiritului de rebeliune“.

Cum a decurs ancheta?

Funcționarul de poliție întrebă pe inculpat: „De ce ai fost arestat, spune adevărul?“².

Inculpatul declară că ar fi spius unui boier că-l va fi plouat în Valahia, de vreme ce a venit în Transilvania. „Am mai adăugat c-am băut din averea mea și nu din sudoarea altora, cum o fac boierii“³.

Țăranul Manu din Rășinari este condamnat la opt zile de detențiune pentru delictul „ofensă de boier“ și a primit probabil și corecția corporală pretinsă de colonelul Schwind⁴.

Postelnicul Ilie se plînge autorităților că a fost maltratat și înjurat la Sibiu de grădinarul Andreas Binder. Acesta a fost condamnat la o amendă de 20 florini și la detențiune de șapte zile. Se pare că detențiunea de opt zile era pedeapsa fixată de autoritățile din Sibiu pentru delictul „ofensă de boier“⁵.

Boierii în pribegie au fost somați să-și achite datoriile „uitate“ și neplătite. Țăranul M. Podaru din Rășinari merge pe jos de la Sibiu la Brașov, ca să-și reclame de la boierul Brîncoveanu salariul restant⁶, iar boierul Matei Ghica fu silit să plătească la Sibiu o amendă restantă încă din anul 1818 de 300 florini⁷.

Lunile de vară trecură și în vederea iernii care se apropia, boierilor li se puse din nou în vedere să se întoarcă la vetrele lor, sau să decidă în ce provincie a imperiului doresc să se stabilească.

Evident că nici această încercare n-a putut duce la rezultatul așteptat. Boierii refugiați la Sibiu se adresară individual⁸ și colectiv guvernatorului

¹ *Ancheta din 6 august 1821, Anexa nr. XI.*

² *Ancheta din 17 mai 1821, Anexa nr. VII.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Adresa din 17 mai, Anexa nr. VI.*

⁵ *Ancheta din 20 septembrie 1821, Arhivele Statului Sibiu, nr. 2476.*

⁶ *Ancheta lui M. Podaru din 16 aprilie 1821, Anexa nr. III.*

⁷ *Adresa senatorului Friedenfels din 29 mai 1821, Arhivele Statului Sibiu, nr. 1293/1821*

⁸ *Cererea unui refugiat grec din 14 sept. 1821, Muzeul Brukenthal Sibiu, secția de manuscrise, nr. Q 6 D 27*

Gh. Bánffy, trimițând în acest scop și o delegație la Cluj. Unii boieri motivau șederea lor la Sibiu prin asigurarea că vor primi ajutoare materiale de la moșile lor de dincolo de Carpați, pe când alții promiteau că se vor întoarce acasă, cerînd însă ca între timp familiile lor să „nu fie deranjate de nimeni și nicidecum silite a-și schimba sediul“¹.

Josif Brukenthal fu în consecință însărcinat de Guberniul Transilvaniei la 9 octombrie, să cerceteze situația boierilor și să întocmească o listă amănunțită a boierilor refugiați². Este semnificativ că pentru prima dată se vorbește de „boieri“ și nu de „refugiați“, rezultînd clar situația lor privilegiată. Numărul celor refugiați în Sibiu era în acest timp (7 noiembrie) de 1.128 persoane³.

Pe cînd la Sibiu situația părea satisfăcătoare, nu se poate constata același lucru la Brașov, unde se găseau nu mai puțin de 2.972 de refugiați la sfîrșitul lui octombrie. Se făcură reproșuri magistratului că nu a respectat dispozițiile primite „adăposlindu-se refugiații valahi în localitățile romînești de frontieră ca Zărnești, Tohan și în așa numitele „șapte sate“ care au de asemenea locuitori valahi“⁴.

Boierii, adresîndu-se chiar împăratului Francisc I, au avut cîștig deplin de cauză. Împăratul dispune ca boierii refugiați să nu fie constrînși să se întoarcă în patria lor. Recomandă toată condescendența mai ales pentru boierii de divan⁵. Refugiaților nevoiași li se puse în schimb în vedere ca „de la casa împărătească să nu aibă nici o nădejde de ajutor“⁶. În același timp se trata acordarea unui împrumut mai mare boierilor „cu ipotecă imobiliară sigură“.

Discriminarea socială făcută de autoritățile austriace reflectă și dispoziția Guberniului din 30 aprilie, după care trebuia îndepărtată numai o parte din acești străini stabiliți în acele regiuni⁷. Cine trebuia alungat, se arăta de către magistratul orașului Brașov, și anume „cei lipsiți cu totul de

¹ Cererea boierilor din Sibiu din 13 octombrie 1821, Anexa nr. XII și XIII.

² Anexa nr. XIII.

³ Adresa lui J. Brukenthal din 7 noiembrie 1821, Anexa nr. XV.

⁴ Adresa lui J. Brukenthal din 12 noiembrie 1821, Anexa nr. XIX.

⁵ Adresa Guberniului Transilvaniei din 6 mai 1822, Muzeul Brukenthal Sibiu, Secția de manuscrise, Q 6 D 27.

⁶ Filitti, 1821 date și fapte noi, București 1932, p. IX; în județul Caraș cei săraci au primit un modest ajutor; vezi I. Boros, Răscola lui Tudor Vladimirescu și refugiații în județul Caraș-Severin, în Transilvania, Sibiu, 1921, An. nr. 5, p. 359—377.

⁷ Adresa lui J. Brukenthal către Magistratul orașului Sibiu din 7. XI. 1821, Anexa nr. XV.

mijloace să fie trimiși în district, cei mai cu avere în orașele și târgurile învecinate. Magistratul n-are nimic împotriva ca mitropolitul să facă această alegere împreună cu câțiva boieri“¹.

Refugiații se găseau cu totul la discreția boierilor. La Brașov, boierul Iordache Florescu a fost numit un fel de comisar al guvernului, prin care se lua contact cu refugiații², iar primăria orașului Sibiu trata cu Dimitrie Bibescu chestiunile curente.

Boierii aveau legături bune cu agentul austriac von Hackenau din București, la care se adăugau legăturile cu agentul englez Bargrave, la Sibiu. „În timpul șederii mele la Hermannstadt — scrie Bargrave — am dese convorbiri cu primul nobil al Valahiei mici (Dimitrie Bibescu), a cărui soție este o fiică a lui Skanavi, despre caracterul, conducerea și dreptatea revendicărilor lui Tudor“³.

Boierii din Sibiu și Brașov mențineau o corespondență regulată cu boierii rămași în țară, cu curțile și cabinetele Rusiei, Austriei și Turciei, intervenind pentru trimiterea de oștiri în Țara Românească. Prin petițiunile adresate împăratului Austriei, Francisc I, boierii îi mulțumeau pentru ospitalitatea ce li se acordase în statele sale și-l rugau să intervină la Constantinopol pentru izgonirea rebelilor din Principatele Române. În scrisorile adresate sultanului și țarului ei descriau în mod patetic suferințele „locuitorilor și pledau pentru o intervenție armată“ spre a sugruma spiritul revoluționar. Toate aceste demersuri se făceau prin mijlocirea discretă și binevoitoare a agentului austriac von Hackenau⁴.

Se ridică însă imperios o altă problemă: scumpetea alimentelor și lipsa lemnului de foc, determinată de acest aflux de populație. Pe baza informațiilor primite de la magistratul orașului Sibiu și pe baza anchetei sale personale, Brukenthal opiniază că: „costul alimentelor s-a urcat cu jumătate, în comparație cu listele prețurilor din anul trecut, iar în parte s-a dublat, însă nu se poate stabili dacă acest lucru este cauzat de aglomerarea străinilor sau de o recoltă mai slabă, de oarece prețul cerealelor este și în alte localități mai ridicat decât în anul trecut. Scump este mai ales un articol ce nu poate fi adus de departe: lemnele de foc, vânzându-se un stîmjen cu 20 de florini și chiar mai scump pe piață; ... pînă în prezent nu s-au

¹ A. Mureșianu, Știri noi despre refugiații munteni la Brașov în sec. al XVIII-lea și în răsmerișa de la 1821, în Țara Birsei, nr. 1, Brașov 1930, p. 15.

² Filitti, op. cit., p. VII. Istoria Revoluționară Română de la 1821.

³ S. Stirbu, Uneltirile agenților burgheziei engleze, Studii, 1952, An. 5, nr. 1, p. 42.

⁴ Aricescu, op. cit., p. 331—332.

auzit plîngerii despre scumpete, din contră locuitorii doresc în general ca acești străini să rămîie și mai departe acolo, deoarece nu numai proprietarii caselor ci aproape întreaga clasă a meseriașilor au prin aceștia avantaje directe sau indirecte; ar putea să se plîngă numai muncitorii necalificați din comerț — probabil manipulanții, cărăușii — a căror activitate este acuma pe deplin redusă, neavînd astfel nici o posibilitate de a-și recompensa aceste cheltuieli ridicate, pentru nevoile lor; însă acestei clase mai puțin numeroase și inferioare, n-ar trebui să i se acorde mai multă atenție, avînd în vedere avantajul majorității cetățenilor”¹.

Este o poziție clară de clasă: scumpetea favoriza burghezia, în timp ce muncitorii loviți de această scumpete erau socotiți clasă inferioară.

Considerații economice au determinat de asemenea ca și „Tezauriatul Transilvaniei” să opinieze spre a nu fi oprit exportul fierului neprelucrat în Țara Românească și în Moldova în timpul răscoalei, deoarece „interzicerea exportului acestui articol ar fi în detrimentul unei ramuri importante a industriei indigene”².

În timp ce autoritățile militare și organele Ministerului de Interne aveau în vedere numai suprimarea răscoalei, stîrpirea spiritului de rebeliune și evitarea „contaminării” locuitorilor din regiunile limitrofe cu acest spirit — deci îndepărtarea refugiaților —, autoritățile financiare privesc această problemă și din punct de vedere al avantajelor economice.

Boierii adăpostiți la Sibiu au putut constata cu amărăciune că în acest oraș s-au refugiat nu numai un număr mare de „bărbi”, boieri mari, divaniți, ci și panduri, arnăuți și foști eteriști, „temuții rebeli” de care fugiseră de acasă, căutîndu-și azil dincoace de Carpați.

Ei manifestau o chinuitoare groază față de arnăuții plîngîndu-se magistratului orașului Sibiu de maltrătarile suferite în diferite ocazii³. Compoziția alit de pestriță a acestei oștiri, recrutată mai ales din elementele „lumpenproletariatului”, adaugă tendinței de maltratare și pe aceea de jaf⁴.

¹ Adresa comisarului superior J. Brukenthal din noiembrie 1821, Anexa nr. XIX.

² Adresa Consiliului Aulic de Răsboi din 19 mai 1821, Anexa nr. VIII.

³ Vezi actele magistratului Sibiu, Arhivele Statului Sibiu, nr. 2103/1821; 1967/1821; 2328/1821.

⁴ S. Stîrbu, Cu privire la legăturile între răscoala din 1821 și mișcările de eliberare, p. 964.

Boierii au cerut magistratului să deschidă acțiuni judecătorești la Sibiu chiar pentru unele neplăceri ce le suferiseră în Țara Românească¹. Nu mai mică era spaima boierilor față de eleriști și foștii voluntari care au luptat sub comanda lui Tudor Vladimirescu, temându-se că aceștia ar putea să deslănțuie o nouă răscoală. Astfel începu denunțarea acestora autorităților austriace.

La 13 octombrie boierii din Sibiu scriau Guvernatorului Transilvaniei, Gh. Bánffy: „In ceea ce privește pe răsculații care au servit sub ordinea lui Tudor și Ypsilanti și care s-au salvat în Transilvania, noi avem onoarea a asigura pe Excelența voastră că se găsesc într-un număr foarte mare în acest oraș și în împrejurimi, făcându-ne să avem cele mai mari temeri, deoarece li s-au restituit armele. De asemenea am fost informați că mai mulți dintre ei formează mici bande de câte 7—8 oameni, care s-au furișat din nou în satele din Valahia, unde, după ce au bătut funcționarii publici, au jefuit casele comunale. De aceea rugăm foarte respectuos pe Excelența voastră a binevoi să execute cât mai curînd posibil ordinile Majestății Sale cu privire la acești oameni, ca să fim feriți de cursele lor și ca trupele turcești să nu mai găsească motive pentru a porni în urmărirea lor, ceea ce ar produce noi nenorociri patriei noastre“².

În urma acestui denunț, Guvernatorul Gh. Bánffy dispune să se facă cercetările necesare și să se ia imediat măsurile convenite „ca partizanii lui Ypsilanti și ai lui Tudor, răspîndiți aici în țară, care fie că au făcut tulburări deja în Valahia, fie că pregătesc comploturi noi în scopul de a continua și de a reînoi prădăciunile și omorurile, să fie conform dorinței Majestății Sale imediat tratați sever și excortați de aici în țări îndepărtate.

Nefiindu-mi nici mie, nici domnului General Comandant ceva sigur cunoscut despre șederea aici a unor asemenea partizani, Vă rog prin aceasta să însărcinați pe boierii amintiți din Țara Românească a indica amănunțit care sînt nominal acești oameni, dacă și unde se găsesc aici în țară, sau în care localități de frontieră ar putea să se afle, ca să pot dispune măsurile necesare de comun acord cu domnul General Comandant“.

J. Brukenthal a încercat să îndeplinească această sarcină cu ajutorul denunțătorilor Ioan Vlăduan, clucer și cneazul Dimitrie (Bibescu). Cu ajutorul lor a fost identificat „Mantu Hadgi Gianli“ cu domiciliu la Sadu³.

¹ Adresa judecătorului S. Schreiber către magistratul orașului Sibiu, din 11 august 1821, Arhivele Statului Sibiu, actele magistratului Sibiu, nr. 1967/1821.

² Cerera boierilor din Mica Valahie din 13 octombrie 1821, Anexa nr. XII.

³ Adresa guvernatorului Gh. Bánffy din 24 noiembrie 1821, Anexa nr. XVIII.

Primarul orașului Sibiu, tras de asemenea la răspundere, încearcă să se justifice în această chestiune. El arată că a colaborat strâns cu autoritățile de poliție și a expulzat din oraș pe acei refugiați care au fost „calificați ca rebeli“ și n-a aprobat șederea la Sibiu nici unui refugiat fără pașaport militar de graniță¹.

Investigațiile autorităților civile și militare au continuat desigur. Răsculații, luptători în unitățile lui Tudor Vladimirescu și Ypsilanti, au fost hărțuiți. Materialul arhivelor nu ne permite să urmărim mai departe soarta acestora.

*

Anul 1821, anul răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu a trecut. Boierii începură să se întoarcă de la Sibiu la conacurile lor, fiind încurajați de împăratul Francisc I că ordinea și liniștea s-au restabilit².

Foștii „rebeli“ erau și pe mai departe suspecți și urmăriți de autoritățile austriace și considerați indezirabili și de domnitorul Țării Românești. Grigore Ghica rugă Guvernul Transilvaniei, la 26 noiembrie 1822, să dispună ca autoritățile de frontieră să elibereze pașapoarte numai la asemenea persoane care nu sînt suspecte a fi fost amestecate în răscoala din anul 1821³.

Străzile Sibiului deveniră mai liniștite, viața reintră în ritmul său obișnuit. Colonia aparte a boierilor valahi, cu fastul lor oriental, dispăru. „Rebelii“ se așezară în satele transilvănene sau, neobservați de vătafii de plai, trecură pe cărări ascunse în Țara Românească.

¹ Adresa primarului M. Hochmeister din 12 noiembrie 1821, Anexa nr. XVII.

² Adresa boierilor din 13 octombrie 1821. Muzeul Brukenthal Sibiu, Secția de manuscrise, Anexa nr. XII.

³ Adresa agentului austriac de la București, J. Hackenau din 26 noiembrie 1822, Anexa nr. XX.

ANEXE

I

1821 MARTIE 12

REFERAT PREZENTAT MAGISTRATULUI ORAȘULUI SIBIU

Guberniul Regal al Țării înaintează în legătură cu Decretul nr. 11732/82 două situații ale unor țărani de rînd din acest scaun, emigrați din Marele Ducal în timpul scumpetei și reîntorși abia în anul 1820 prin trecătorile respective, cu dispoziția de a căuta pe acești repatriați în localitățile indicate, a-i înscrie în labelele de impunere și a veghea ca aceștia să nu se așeze în localități nepotrivite (absonderliche) în detrimentul altora și să nu trăiască ca lipitorile (Lipitores), ci să se transforme în cetățeni utili.

Exped. *Caspari*

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 542/821. Conceptul în limba germană rezumă adresa contelui Gh. Bánffy, Guvernatorul Transilvaniei din anul 1787—1822, succesorul lui Samuel Brukenthal. Vezi H. Klima, Guvernatorii Transilvaniei, Cluj 1943, p. 20—37.

Anexat se află un tabel al postului de carantină „Csik Gyimesz Contumanz” din 31 octombrie 1820, din care reiese că Ion Rusu din Săliște s-a reîntors acasă din Moldova împreună cu soția și cei doi copii. Ca motiv al emigrării se specifică: foametea. Anexată se află și copia adresei 11732 a postului de carantină Turnu-Roșu, arătînd că de la 1 noiembrie 1819 pînă în octombrie 1820 s-au întors acasă 23 de cetățeni din Boița, Rășinari și Gura Riului. Ca motiv al emigrării este indicat: lipsa de alimente.

II

1821 APRILIE 2

REFERAT PREZENTAT MAGISTRATULUI ORAȘULUI SIBIU

În urma informațiilor primite Guvernatorul Țării¹ însărcinează cu scrisoarea prezidială nr. 100 pe primarul de aici² de a lua de comun acord cu magistratul

¹ Gh. Bánffy.

² Martin von Hochmeister, primar al orașului Sibiu din 1817—1830.

măsurile corespunzătoare ca refugiații din Valahia și Moldova care caută în această critică epocă adăpost aici, să nu fie taxați prea mult, ridicându-se astfel scumpetea într-o măsură prea mare.

Exped. Caspari

AVIZ

Onoratul prezidiu ar avea de răspuns în această chestiune: Nu este stabilit dacă suferă mai mult refugiații numeroși din Valahia sau publicul sibian. Dacă se cer pentru locuințe prețuri ridicate, aceasta este o urmare firească, că proprietarii caselor suferă aici mai mult decât cei din alte localități prin desele încartiruri... Dacă se constată mai departe că numeroși boieri refugiați doresc să fie primiți cu servitorii lor inutili și foarte murdari împreună cu caii lor și închiriază toți locuințe în orașul de sus¹ la prețuri ridicate, fără a se gândi să plece și în alte orașe, atunci avantajul va fi mai mare în folosul lor, decât în avantajul publicului sibian.

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 850/821. Concept în limba germană. Avizul referentului pare a fi fost prea îndrăzneț primarului Hochmeister, anulându-l.

III

1821 APRILIE 16

ANCHETA LUI IACOB ȘI MANU PODARU

Ancheta lui Iacob Podaru.

Anchetatorul: Ce călătorie ai plănuit și ce scopuri ai urmărit cu fratele tău Manu?

I. Podaru: Fratele meu a fost în Valahia servitor la boierul Brîncoveanu, care-i mai este dator o parte din salariu și m-a invitat, după ce a aflat că stăpînul său se află acuma la Brașov, să-l însoțesc acolo ca să ceară de la stăpînul său salariul restant. Ne-am dus prin Făgăraș la Brașov, am fost însă opriți la Șercaia, arestați și duși la Perșani, unde am fost anchetați și pe urmă escortați la Făgăraș și apoi la Sibiu.

N-am avut intenții rele și am crezut că putem să ne ducem de la Sibiu la Făgăraș și fără pașaport. N-am vrut să ne ducem în Valahia, unde n-am fi putut să ne ducem fără pașaport.

Anchetatorul: Ai vrut să întrebuițezi pulberea pe care ai intenționat s-o cumperi de sigur pentru un alt scop și ai vrut să pleci probabil cu fratele tău în Valahia?

I. Podaru: Am cumpărat pulberea într-adevăr nu pentru mine, ci pentru tatăl meu pentru vînat. N-am vrut să plec în Valahia, ci mi-am pregătit uneltele necesare ca să lucrez la tăiatul lemnului...

¹ Cartierul burghezilor înstăriți.

Ancheta lui Manu Podaru.

Anchetatorul: După informațiile primite ai fost însărcinat de cineva din Valahia să cumperi pulbere, spune adevărul, cui trebuia să duci pulberea?

M. Podaru: Pot să jur că nimeni din Valahia nu m-a însărcinat să-i cumpăr pulberea și să i-o duc...

Josef Gross, fiscal

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 962/821. Proces verbal în limba germană. Ancheta a fost deschisă din ordinul primarului Hochmeister la 16 aprilie, frații Podaru fiind deținuți deja de 10 zile în arestul primăriei.

IV

1821 APRILIE 24

Către

CONSILIUL AULIC DE RĂZBOI

VIENA

Înaltele ordine prezidiale, date cu ocazia turburărilor din Moldova și Valahia, ordonă precis a avea grija cea mai severă pentru a evita ca rebelii să nu primească nici un fel de material de război, pentru a nu le da mijloace să continue acțiunile lor de rebeliune.

Comandantului General îi este cunoscut că rebelilor le lipsesc nu numai armele, ci și materia primă pentru confecționarea unor asemenea arme și, cu această ocazie, pentru asigurarea în întregime a înaltei dispozițiuni, s-a interzis și exportul fierului neprelucrat.

Tezauriatul a permis totuși, cum rezultă din nota anexată¹, exportul acestui articol, deoarece nu poate fi socotit, conform dispozițiunilor de comerț, ca articol propriu de război.

În sensul directivelor date de Majestatea Sa, capii partidelor din Moldova și Valahia trebuie socotiți ca rebeli, găsindu-se în răscoală vădită împotriva suveranilor lor legali și cărora nu li se pot aplica deci principiile dreptului popoarelor, trebuind să li se ia toate mijloacele pentru a nu ajunge la scopul urmărit de ei.

Sibiu, 24 aprilie 1821

Schustekh F.M.L.

Arhiva corpului XII al fostei armate austro-ungare, nr. 4/1821, Secția de manuscrise a Bibliotecii Centrale din Sibiu. Concept în limba germană. Locotenent-mareșal baronul Emanoil Schustekh de Herve a fost comandantul Transilvaniei din 1820--1827.

¹ Anexa lipsește.

V

1821 MAI 7

DISPOZIȚIA MAGISTRATULUI SIBIU

Prin înaltul decret al Guvernului din 30 aprilie 1821 nr. 4241 se transmite, că conform unei comunicări a Comandamentului General local din 15 aprilie un om svelt cu părul blond, de naștere polonez, care vorbește limba germană, italiană, franceză și polonă și care este adjunctul proiectatului corp de cavalerie (Ulanenkörps) al Valahilor, a plecat de la București la Brașov ca să determine soldații imperiali din armata amintită la dezertare și insubordonare. Deși s-a dat ordinul de arestare la toate unitățile militare, a fost și înaltul Guvernium rugat să dispună cele necesare forurilor sale în subordine pentru arestarea acestuia. Ca urmare la aceasta magistratul pe propria sa răspundere severă să ia măsurile necesare pentru căutarea și arestarea acestui om după descrierea personală. Dacă este descoperit să fie arestat, încunoștinându-se urgent înaltul Guvernium.

Ca urmare se dispune căutarea vigilentă a amintitului om în acest oraș și în scaunul sibian. Dacă va fi găsit, direcția de poliție ca și inspectorii de scaun au sarcina să-l aresteze.

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 1084/821. Concept în limba germană cu parafa de expediere. Tot aici se găsește și adresa originală în limba maghiară nr. 4241 a Guvernului din Cluj.

VI

1821 MAI 17

Către

ONORABILUL MAGISTRAT AL ORAȘULUI

SIBIU

Man Magras din Rășinari, care s-a întors din Valahia, a insultat pe stradă azi dimineață pe un refugiat din Râmnic, când l-am chemat în interes de serviciu la mine, și l-a admonestat cu cuvintele: „Ciocoilor blestemați, dracul să vă ia. N-ar fi trebuit să vă lase să intrați, ci să vă taie urechile și nasul“.

Martor al acestor injurii este interpretul de frontieră care a însoțit pe cel insultat. Spiritul acestui om sălbatec din Rășinari, influențat de panduri, pornit împotriva nobilimii, s-a manifestat aici în mod neîndoielnic și cred că s-au observat urme similare între românii de aici care locuiesc lângă frontieră.

Trimit sub escortă pe acest insultant, pentru care o corecție n-ar fi de prisos.

Turnu-Roșu, 17 mai 1821

Schwind, Colonel
Comandant de frontieră

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 1190/821. Original în limba germană. Adresa Colonelului Schwind poartă încă observația „Împreună cu arestațul care trebuie trimis sigur prin Tâlmăciu și Șelimbăr“.

VII

1821 MAI 18

PROCES VERBAL DE ANCHETĂ

În anul 1821, la 18 mai, a fost interogat locuitorul din Rășinari Man Magras, care se găsește în arestul primăriei pentru insultarea unui boier.

Anchetatorul: De ce ai fost arestat, spune adevărul?

Inculpatul: Am băut în cârciuma din Boița și am întâlnit în fața cârciumei un boier; acesta m-a batjocorit, spunându-mi: te-a plouat tare. Eu i-am răspuns: Că și pe el trebuie să-l fi plouat în Valahia, dacă a venit în Transilvania. Am mai adăugat, că am băut din averea mea și nu din sudoarea altora, cum o fac boierii...

Josef Gross, fiscal

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 1190/1821. Original în limba germană. Hotărîrea prevede deținerea de 8 zile ca pedeapsă pentru insultarea boierului refugiat din Țara Romînească.

VIII

1821 MAI 19

Către

COMANDAMENTUL GENERAL DIN TRANSILVANIA

SIBIU

Consiliul Aulic de Război, punîndu-se în legătura cu Cancelaria Imperială (Geheime Hof- und Staatskanzlei), sînt de acord ca exportul fierului neprelucrat în Valahia și Moldova să nu fie oprit, deoarece transformarea fierului neprelucrat în arme cere timp mai îndelungat, iar interzicerea exportului acestui articol ar fi în detrimentul unei ramuri importante a industriei indigene. Ceea ce se comunică Comandamentului General, ca urmare a raportului din 24 aprilie 1821 nr. 800 prezid., spre știință și executare.

V i e n a, 19 mai 1821

Arhiva corpului XII al fostei armate austro-ungare, nr. 4/1821, Secția de manuscrise a Bibliotecii Centrale din Sibiu. Originalul în limba germană. Acestui ordin îi este atașat un concept din 3 iunie 1821 din care rezultă că ordinul a fost transmis celor 5 regimente grănicerești.

IX

1821 IUNIE 14

REFERAT

În împrejurările actuale atît în orașul Sibiu, cît și în scaunul Tălmaciu și Săliște, este necesară respectarea cu severitate îndoită a măsurilor de precauție

prevăzute, în sensul ca numele celor sosiți să fie aduse la cunoștința funcționarilor de poliție și luați în evidență. Responsabilii de străzi, atât din oraș cât și din suburbii, să pună fiecărui proprietar de casă în mod categoric în vedere că fără asentimentul și aprobarea direcției de poliție, n-au voie să primească pe nici un străin, mai ales din Valahia, fiind astfel pasibili de o pedeapsă de 25 florini.

Exped. Caspari

Sibiu, 14 iunie 1821

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului nr. 1434/821. Referatul de față — concept — prezentat în ședința magistratului a servit la întocmirea unei circulare care poartă parafa de expediere. Aceeași dispoziție a fost dată și locuitorilor satelor, însă cu adausul că vor avea de așteptat pe lângă amenda amintită de 25 florini și o corecție corporală (körperliche Züchtigung), dacă vor adăposti refugiații din Țara Românească.

X

1821 IULIE 12

Către

ONORATUL COMANDAMENT GENERAL DIN TRANSILVANIA

SIBIU

Conform unui raport al serviciului de carantină sosit în noaptea aceasta, a izbucnit vărsatul între copiii familiilor aflate în carantină, ceea ce cauzează deocamdată mai multă îngrijorare decît ciuma, pentru care motiv s-a dispus o carantină de 8 zile. Situația tristă de dincolo de graniță nu permite a se trimite asemenea familii acolo, iar spațiul restrîns în aceaslă carantină nu le îngăduie să rămînă aici pînă la vindecarea lor, fiindcă astfel va fi imposibilă intrarea altor fugari, ce vor sosi încă cu siguranță. Vitele de tracțiune, ca și caii de călărie și de bagaje, nu mai găsesc hrană, iarba fiind consumată. Sînt aceleași neajunsuri atît pentru oameni ca și pentru vite. Rog a da dispozițiuni asupra măsurilor urgente și radicale ce pot fi luate.

Turnu-Roșu, 12 iulie 1821

Schwind, Colonel
Comandant de frontieră

Arhiva corpului XII al fostei armate austro-ungare, nr. 4/1821, Secția de manuscrise a Bibliotecii Centrale din Sibiu. Originalul în limba germană. Raportului Colonelului Schwind îi este anexată o notă din 11 iulie a serviciului de carantină semnat de medicul Hochmeyer, raportînd că 5 copii ai refugiaților din Țara Românească s-au îmbolnăvit de vărsat.

XI

1821 AUGUST 6

PROCES VERBAL DE ANCHETĂ

Iosif Szöcs din Sibiu este anchetat fiindcă a adăpostit 2 voluntari din armata lui Ypsilanti care au luat legătură cu muncitorii italieni și cu locuitorii romîni din suburbiile orașului.

Declarația făcută de Susi Szöcs: „N-am nimic de a face cu canaliile de boieri (Bojarengesindel) și sunt fericită că stăpînul casei le-a interzis să locuiască la noi.“

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului, nr. 2328/821. Original în limba germană.

XII

1821 OCTOMBRIE 13

EXCELENȚA VOASTRĂ. ¹

Am primit scrisoarea Excelenței Voastre din 18 septembrie ale lunii curente și ne grăbim să vă facem cunoscut, că acordăm deplină încredere asigurărilor pe care ați binevoit să ni le dați cu privire la situația politică a patriei noastre. Am primit de asemenea aceleași asigurări din partea domnului Tartler, Comitele Sașilor ², care a binevoit să ne comunice o scrisoare a Majestății Sale, Împăratul Austriei ³ cu același subiect; de aceea noi ne-am hotărît a ne întoarce cu ajutorul lui Dumnezeu în Valahia cît mai curînd posibil.

De altfel moșiile noastre și casele noastre fiind prădate și încă ocupate de trupele turcești, ne este cu totul imposibil de a lua cu noi familiile noastre. Fiind astfel obligați a le lăsa aici, noi rugăm foarte umil Excelența Voastră a da ordine Poliției acestui oraș, ca în timpul absenței noastre, să nu fie deranjate de nimeni și nicidecum silite a-și schimba sediul, pînă cînd vom reveni să le ducem la căminurile lor.

În ceea ce privește pe răsculații care au servit sub ordinele lui Tudor și Ypsilanti și care s-au salvat în Transilvania, noi avem onoarea a asigura pe Excelența Voastră că se găsesc într-un număr foarte mare în acest oraș și în împrejurimi, făcîndu-ne să avem cele mai mari temeri, deoarece li s-au restituit armele. De asemenea noi am fost informați că mai mulți dintre ei formează mici bande de 7—8 oameni, care s-au furișat din nou în satele din Valahia, unde, după ce au maltratată funcționarii publici, au jefuit casele comunale. De aceea rugăm foarte respectuos Excelența Voastră a binevoi să execute cît mai curînd posibil ordinele Majestății Sale cu privire la acești oameni, ca să fim feriți de cursele lor și ca trupele turcești să nu mai găsească motive pentru a porni în urmărirea lor, ceea ce ar produce noi nenorociri patriei noastre...

Sibiu, 13 octombrie 1821

Boierii din Mica Valahie

¹ Adresantul nu rezultă din scrisoare, dar este evident contele Gh. Bánffy, Guvernatorul Transilvaniei.

² Johann Tartler a fost Comitele Sașilor din 1816—1825. Se bucura de încrederea deosebită a Împăratului Francisc I, care i-a scris și scrisoarea amintită privind refugiații din Țara Românească, vezi și I. Trausch, *Schriftstellerlexikon*, Brașov, 1871, vol. III, p. 348—357.

³ Francisc I.

Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, Q 6 D 27. Copie în limba franceză trimisă de Guvernatorul Gh. Bánffy la 25 octombrie Comisarului Superior J. Brukenthal. Poartă nr. 622/821 a Cancelariei Guberniale din Cluj.

Boierii care au semnat această adresă sînt: Alecu Postelnic, Alexandru Clucer, Ioan Căminar, Ioan Paharnic, Constantin Serdar, Costachi Serdar, Grigoraș Serdar, Costa Serdar, Mihail Portar.

Publicat și de T. G. Bulat în Revista Istorică, 1926, nr. 7—8, p. 199—200.

XIII

1821 OCTOMBRIE 20

ONORATUL MAGISTRAT

Ca urmare a unei deputațiuni a boierilor imigrați din Valahia, prezentată Excelenței Sale domnului Guvernator al Țării, am primit prin scrisoarea prezidențială din 9 crt. însărcinarea de a cerceta afacerea lor și a lua măsurile necesare la fața locului și de a comunica pe larg cele constatate Excelenței Sale. Ca să pot îndeplini această însărcinare în mod convenit și să iau măsurile cele mai indicate, am înainte de toate nevoie a afla care dintre boierii imigrați se află încă în aceste regiuni și care s-au îndepărtat deja și cum a primit onoratul Magistrat această însărcinare. De aceea îl rog: a-mi indica pe toți boierii care se încadrează în dispoziția domnului Guvernator al Țării și a-mi înainta o listă detaliată nominală a tuturor boierilor care au imigrat de la începutul răscoalelor din Valahia și Moldova în acest oraș și în alte localități ce aparțin acestui scaun sibian, specificînd care dintre ei se află încă aici și care s-au întors deja în patria lor, și care s-au retras mai în interiorul țării, ca să fiu în situația să pot lua măsurile necesare încă înainte de începerea iernii.

S i b i u, 20 octombrie 1821

J. Brukenthal

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului, nr. 2537/821. Original în limba germană.

XIV

1821 NOIEMBRIE 3

Către

**Domnul Consilier Gubernial și Comisar Superior
IOSIF BARON DE BRUKENTHAL**

În rezolvarea înaltei însărcinări din 20 octombrie crt. supunem în anexă listele celor refugiați din Valahia care se găsesc de la sfîrșitul lui octombrie încă în acest oraș și în acest scaun, cu observația respectuoasă ce rezultă din extrasul procesului verbal al refugiaților, că urmau conform dispoziției din 1 septembrie nr. 472 și 473 să se întoarcă acasă sau să plece mai departe în interiorul

țării, că 201 de refugiați au plecat cu familiile lor acasă în Valahia și că 25 s-au dus în Banat, sau mai departe în interiorul țării și că aproape zilnic pleacă refugiați.

Ca urmare la adresa nr. 2537 au fost întocmite de cei însărcinați listele refugiaților din Valahia.

Din cercul de inspecție al senatorului Michael Dietrich, Cisnădie și Sadu	3 persoane
Din cercul de inspecție al senatorului Schochterus, Bungard, Mohu, Brad	3 persoane
Din cercul de inspecție al senatorului Müller, Turnișor, Cristian și scaunul Săliște	3 persoane
Din scaunul de Tâlmaciu și anume Tâlmaciu, Boița, Porcești, Sebeșul de Jos și de Sus	—

Din orașul Sibiu și din suburbii cu observația că în celelalte localități nu se găsesc străini de această categorie.

S i b i u , 3 noiembrie 1821

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului, nr. 2537/821. Concept în limba germană.

XV

1821 NOIEMBRIE 7

ONORAT MAGISTRAT AL ORAȘULUI SIBIU

Din adresa din 3 crt. cu numărul 2619 prin care mi s-a înaintat listele refugiaților români, care fie că se găsesc încă la Sibiu și în scaunul de acolo, fie că au plecat deja de acolo, am aflat cu plăcere că numărul lor s-a micșorat în mod considerabil, de când Excelența Sa Guvernatorul Regal al Țării a dat ordinul ca aceștia să fie îndrumați sau să se întoarcă în patria lor, sau să se așeze mai adânc în țară. Avînd în vedere că însăși adresa prezidială a Excelenței Sale din 30 aprilie crt. cu nr. 170 a dispus numai îndepărtarea unei părți a acestor străini din acele regiuni, ar fi cu atît mai mult de luat măsuri ca numărul de 1128 persoane ce se găsesc încă la Sibiu și suburbii să fie și mai mult micșorat, sau să fie lăsați la Sibiu dacă aceasta s-ar putea realiza fără pericolul ca locuințele și mărfurile să nu se scumpească prea mult în timpul iernii. Aceste împrejurări fiind mai bine cunoscute unui Onorat Magistrat și mai ales direcției locale de poliție, care are sarcina să supravegheze aceste chestiuni, doresc să primesc, înainte de a intra în asemenea tratative, informația documentată a unui Onorat Magistrat despre chestiunile de mai sus și cum plec acuma la Brașov, rog să-mi fie trimisă cît mai curînd acolo.

La întrebarea formulată de un Onorat Magistrat, dacă refugiații români ce se găsesc în satele de scaun de acolo, vor trebui refuzați și mai departe de a fi găzduiți în orașe, am de răspuns Onoratului Magistrat, că în privința aceasta nu există nici cel mai mic dubiu, deoarece pe de o parte conform scrisorii prezidiale a domnului Guvernator al Țării din 25 august nr. 472 și 473 s-a

repetat din nou ca acești străini să fie îndrumați mai adânc în țară, pe de altă parte prin dispoziția prezidială a Excelenței Sale din 30 martie și 30 aprilie nr. 93 și 170 se ordonă explicit ca refugiații amintiți să fie arestați în interiorul țării în orașele și satele cu magistrate și funcționari și ca urmare la aceasta ar fi deci necesar a îndepărta fără întârziere supușii turci din scaunele Tâlmăciu, Săliște, Rășinari și Săcel, nepermițându-le să se așeze la Sibiu, ci să fie, dacă nu doresc să se întoarcă în patria lor, îndrumați mai adânc în țară.

Aflînd din scrisoarea prezidială din 25 august cu numărul 472 și 473 că Excelența Sa a trimis la 20 crt. nr. 464 o scrisoare prezidială cu privire la Greci către domnul primar și care nu se găsește între actele comunicate, rog a mi-o remite de asemenea.

S i m b ă t a d e J o s , 7 noiembrie 1821

J. Brukenthal

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului, nr. 2678/821. Original în limba germană. Conceptul acestei scrisori se găsește în secția de manuscrise a Muzeului Brukenthal, Sibiu, nr. Q G D 27.

XVI

1821 NOIEMBRIE 7

Către

PRIMARUL ORAȘULUI SIBIU

Ca răspuns la cererile repetate ale boierilor din Valahia de a nu fi îndepărtați din Sibiu cu familiile lor pînă cînd petiționarii nu s-ar fi putut personal convinge de situația din patria lor, ne-a comunicat Excelența Sa Guvernatorul Țării dispozițiile cu privire la acești boieri prin scrisoare anexată, însărcinîndu-mă să le transmit împreună cu cererea lor¹. Pentru a liniști într-o măsură oarecare pe acești petiționari pînă la reîntoarcerea mea, vă transmit scrisoarea amintită D-voastră cu rugămîntea de a o înmîna boierilor prezenți acolo, asigurîndu-le că mă voi întoarce în curînd².

În ceea ce privește pe rebelii care au servit sub Tudor sau Ypsilanti există, după cunoștința mea, dispoziția că dacă au depus armele să le fie permisă intrarea în Transilvania, escortîndu-i de aici imediat în Basarabia și de aceea am aflat cu indignare în cererea amintită că se găsesc la Sibiu și în acele regiuni un număr mare de asemenea rebeli și că li s-ar fi restituit armele lor. Ca urmare la această afirmație Vă rog pe D-voastră a-mi da lămuririle cuvenite în legătură cu această situație, punîndu-mă de asemenea la curent cu dispozițiunile superioare ce vor sosi cu privire la acești rebeli.

S i m b ă t a d e J o s , 7 noiembrie 1821

J. Brukenthal

Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, nr. Q 6 D 27. Concept în limba germană.

¹ Lipssește scrisoarea Guvernatorului Gh. Bánffy.

² Iosif Brukenthal făcea o călătorie de serviciu la Brașov, fiind însoțit de J. Bedeus de Scharberg.

XVII

1821 NOIEMBRIE 12

Domnului Consilier Gubernial și Comisar Superior

DOMNULE BARON¹

Executînd conștiincios însărcinarea D-voastră din 7 crt., supun mai întîi recipisa de predare a pachetului de scrisori trimis mie de Excelența Sa Guvernatorul Regal sub nr. 622 pentru boierii aflați aici, apoi în două originale ordinea nr. 332 și 464 ale Excelenței Sale Guvernatorului Transilvaniei, cum se va proceda cu rebelii lui Tudor și Ypsilanti.

Cu privire la aceștia am procedat în colaborare cu directorul poliției locale, escortînd de aici conștiincios pe toți acei care ne-au fost declarați drepti rebeli de către on. autoritățile militare și n-am aprobat nici unui refugiat din Valahia șederea în localitate fără pașaport militar. Comandamentul de graniță avea latitudinea de a face între refugiați această discriminare și așa n-am avut în rezolvarea chestiunilor curente în legătură cu această problemă nici o îngrijorare. Nu pot să dau nici o informație dacă acestor oameni li s-au restituit armele. Armele s-au ridicat tuturor la frontieră, aceasta fiind de competența militară.

Sibiu, 12 noiembrie 1821

M. Hochmeister

Muzeul Brukenthal Sibiu, Secția de manuscrise nr. Q 6 D 27. Originalul în limba germană. Scrisorii îi este anexată o adevărîță în original din 11 noiembrie 1821 prin care Dimitrie Bibescu certifică primirea scrisorii (nr. 622) lui Gh. Bánffy.

XVIII

1821 NOIEMBRIE 24

DOMNULE BARON

... În scrisoarea ce mi-a fost nu demult trimisă de boieri și comunicată D-voastră în copie prin adresa din 25 octombrie, sub nr. 622 am fost rugat de boierii amintiți cum veți binevoi a vă aduce aminte pentru executarea dispoziției ca partizanii lui Ypsilanti și ai lui Tudor răspîndiți aici în țară, care fie că au făcut tulburări deja în Valahia, fie că pregătesc comploturi noi, ca să continue și să reînnoiască prădăciunile și omorurile, să fie conform dorinței Majestății Sale imediat sever tratați și escortați în țări îndepărtate.

Nefiindu-mi nici mie, nici Domnului General Comandant ceva sigur cunoscut despre șederea aici a unor asemenea partizani, Vă rog prin aceasta pe D-voastră să însărcinați pe boierii amintiți din Valahia a indica amănunțit, care sînt nominali asemenea oameni, dacă și unde se găsesc aici în țară, sau în care

¹ Scrisoarea este adresată de Primarul Orașului Sibiu lui J. Brukenthal.

localități de frontieră ar putea să se afle, ca să pot dispune măsurile necesare de comun acord cu Domnul General Comandant...

Cluj, 24 noiembrie 1821

Gh. Bánffy

Muzeul Brukenthal, Sibiu. Secția de manuscrise nr. Q 6 D 27. Original în limba germană este adresată „Către Domnul baron Brukenthal“.

Observația pe verso „Iuon Vladuan Klusar și Demetrius (Bibescu) Knez spricht deutsch“ ne face să presupunem că J. Brukenthal a încercat să îndeplinească această misiune cu ajutorul acestor boieri. Identificat a fost „Manou Hadji Csoulin aus Craiova in Csod“ (Sadu).

XIX

1821 NOIEMBRIE

Către

GUBERNIUL TRANSILVANIEI

CLUJ

Imediat după primirea înaltei și plăcutei însărcinări din 9 octombrie nr. 590, cu privirea la îndepărtarea refugiaților Valahi de la frontierele de aici, n-am întârziat să mă pun în legătură cu magistratele din Sibiu și Brașov și ca să procedez la executarea acestei însărcinări în mod documentat, am găsit necesar să le cer dispozițiile primite de la Excelența Voastră în această chestiune ca și o situație exactă, și anume cîți dintre refugiați s-au întors deja în patria lor, sau au plecat din districtele de acolo în alte regiuni și cîți se găsesc în momentul de față acolo? După ce am ajuns pe baza acestor situații la convingerea că numărul refugiaților în aceste două orașe s-a micșorat în mod considerabil le-am indicat, ca în măsura circumstanțelor locale să-mi relateze dacă prin prezența actuală a străinilor n-ar fi de temut o scumpire a alimentelor și locuințelor și pentru a nu pierde timpul, fiind anotimpul înaintat și pentru a mă convinge personal de situație în fața locului am plecat între timp la Brașov și-mi permit a supune Excelenței Voastre rezultatul cercetărilor interprinse acolo și al informațiilor primite.

Sensul Ordinelor prea înaltei Majestăți a Impăratului, comunicate mie prin dispozițiile mai sus amintite cu privire la locuitorii din Valahia refugiați aici, ca și sensul ordinelor date scaunelor și funcționarilor superiori care a fi înaintate de toate acelea ca:

1. A primi refugiații Valahi bine de fapt, însă a le îndepărta de la frontierele apropiate și a-i îndruma mai adînc în țară și orașe.
2. Șederea la oameni de aceeași limbă, națiune și religie să nu fie în nici un caz permisă.
3. Corespondența și manifestările acestor refugiați să fie observată pe de aproape.
4. Un număr mai mare din aceștia să nu fie tolerați la Sibiu și Brașov.
5. Ingăduirea unei prea mare aglomerări în aceste orașe a fi și mai puțin permisă, putînd astfel să rezulte o scumpire prea mare a locuințelor și alimentelor.

Ca urmare la aceasta ne-am îndreptat atenția înainte de toate asupra numărului refugaților Valahi care se găesc mai ales la Brașov și în districtele de acolo ca și asupra localităților în care se află. Am cercetat prețurile alimentelor de acolo ca și purtarea refugiaților amintiți, permițându-mi a face Excelenței Voastre următoarea darea de seamă:

Numărul cel mai mare al refugiaților valahi cari au imigrat în vara trecută la Brașov și regiunile de acolo a fost după indicația magistratului local 13.324 suflete dintre care 9.000 s-au adăpostit numai la Brașov, însă este de presupus că unii străini au reușit să scape vigilenței poliției și a funcționarilor de scaun și se crede în general că numărul refugiaților s-a ridicat la 16.000 de suflete și chiar la mai mulți. Din vara trecuta s-au reîntors cam 4.000 de suflete în patria lor și conform listelor prezentate de magistrat aici anexate s-au găsit la sfârșitul lui octombrie încă în oraș și suburbii ca și în satele de scaun 2.972 suflete. Inșă și numărul acesta nu poate fi primit cu absolută siguranța, acești refugiați găsindu-se în continuă mișcare. Ieșind din țară și întorcându-se iarăși și chiar cînd unii din cei întorși rămîn definitiv în patria lor, intră în schimb alții noi și așa se schimbă numărul lor mereu, neputînd așa dar să fie fixat cu absolută exactitudine. De altfel am făcut cu regret constatarea că cu toate dispozițiile categorice a Excelenței Voastre sînt tolerați un număr destul de mare de refugiați valahi în localitățile romîne de frontieră ca în satul Zărnești și Tohan ca și în așa numitele 7 sate, care au de asemenea în majoritate locuitori romîni.

Prețurile alimentelor s-au urcat în comparație cu listele prețurilor de piață din anul trecut cu jumătate și în parte s-au dublat. Nu se poate însă stabili dacă acest lucru este cauzat de aglomerarea străinilor sau printr-o recoltă mai slabă deoarece prețul alimentelor este și în alte localități mai ridicat ca în anul trecut. Scump este mai ales un articol ce nu poate fi adus de departe, lemnele de foc, vînzîndu-se în stînjeni cu 20 de florini și chiar și cu mai mult pe piață. Cerealele și celelalte alimente nu se vor scumpi mai mult în iarnă, deoarece sosesc alimente multe chiar din regiunile îndepărtate și chiar din Valahia se importă cereale și alte alimente prin contrabandă cu toate interdicțiile Turcilor. Unii însă, nu fără temeii, au îngrijorarea că Turcii care după informațiile primite vor rămîne acolo pînă în primăvară vor consuma totul și atunci locuitorii de acolo vor veni într-un număr și mai mare nu din motive de frică ci mînați de foamele. În acest caz este firesc de așteptat o scumpire considerabilă, care ar putea fi moderată numai prin transportul alimentelor din alte regiuni ale țării.

Pînă în prezent nu s-au auzit plîngeri despre scumpete, dimpotrivă locuitorii doresc în general ca acești străini să rămîie și mai departe acolo, deoarece nu numai proprietarii caselor, ci aproape întreaga clasă a meseriașilor au avantaje directe sau indirecte și ar putea să se plîngă numai muncitorii din comerț (manipulanți, muncitori, necalificați) a căror activitate este acuma pe deplin redusă, neavînd așa nici o posibilitate de a-și recompensa aceste cheltuieli ridicate pentru nevoile lor, acestei clase însă mai puțin numeroasă și inferioară, n-ar trebui să se acorde mai multă atenție, avînd în vedere avantajul general al majorității cetățenilor . . .

În ceea ce privește comportarea boierilor și supușilor valahi de rînd este părerea unanimă că în privința atitudinii politice nu este nimic de obiectat și nu s-au constatat conspirații sau înțelegeri primejdioase cu supușii de aici: Corespondența lor este cu atît mai puțin de temut, existînd o supraveghere atentă, deschizîndu-se la Comandamentul de frontieră toate scrisorile ce sosesc din Valahia, fiind expediate mai departe numai după ce au fost cercetate.

J. Brukenthal

Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, nr. Q 6 D 27: Concept în limba germană.

XX

1822 NOIEMBRIE 26

Către

GUBERNIUL TRANSILVANIEI

Ca urmare a ordinelor primite de la Poartă, Domnitorul încearcă să curețe această provincie de toți indivizi suspecți și de acei indivizi care ar putea să turbure ordinea publică, oprindu-i atît cît este posibil întrarea lor în acest Principat.

Fiind posibil că asemenea persoane ar putea să se furișeze din Transilvania aici, trecînd munții fie cu ciobani, fie cu cărăuși care transportă mărfuri și călători, Domnitorul a dat vătărilor de plai ordinul sever să cerceteze atent aceștia la întrarea lor, dînd voie să între numai aceluia care au pașapoarte în regulă, în care trebuie specificat exact numărul și numele însoțitorilor. Se cere de asemenea că fiecare cioban sau cărăuș să răspundă de integritatea servitorilor săi, fiind responsabil că se va reîntoarce cu acei cu care a și întrat aici.

Cu onoare ne permitem a duce la cunoștința unui prea onorat Guberniul al Țării că Alteța Sa a mai adăugat dorința ca să se acorde autorităților de frontieră dispoziția să elibereze pașapoarte numai la asemenea indivizi care pot dovedi integritatea lor și care nu sînt suspecți a fi fost amestecați în răscoala ce a avut loc în această țară.

București, 26 noiembrie 1822

J. von Hackenau
Agent imperial, regal.

Arhivele Statului, Sibiu. Actele Magistratului, 11763/822 al Guberniului. Numărul de arhivă 3083.

FLÜCHTLINGE AUS DER WALACHEI IN HERMANNSTADT IM JAHR 1821

von *Carl Göllner*

In dieser Arbeit wird der Versuch gemacht, einige Aspekte des Aufstandes im Jahr 1821 in der Walachei zu schildern, und zwar die Flucht der Bojaren aus der Walachei nach Siebenbürgen bei Ausbruch des Aufstandes, die Flucht der Bauern, hauptsächlich nach Niederwerfung des Aufstandes durch die türkischen Heere, sowie die Haltung der österreichischen Behörden den Flüchtlingen gegenüber und die sich zuspitzenden Gegensätze in den Reihen der Flüchtlinge, die verschiedenen sozialen Klassen und Schichten angehörten.

Zur Klärung dieser Probleme wurden unveröffentlichte Dokumente aus den Archiven Hermannstadts benützt. In der Handschriftenabteilung der Zentralbibliothek (Biblioteca Centrală) sind aus dem Jahr 1821 einige Dokumente aus dem Archiv des XII. Korps der gewesenen österreichisch-ungarischen Armee erhalten geblieben und in der reichen Handschriftenabteilung der Brukenthalbibliothek in Hermannstadt befindet sich eine Mappe mit der die Flüchtlinge aus der Walachei betreffenden Korrespondenz des Oberkommissars Josef Brukenthal. Noch reichhaltiger ist das im Staatsarchiv (Arhivele Statului) vorhandene Dokumentarmaterial, wo Nachforschungen über das Schicksal der Flüchtlinge angestellt werden können. Hier sind auch die Konzepte zu den obenerwähnten Berichten an Josef Brukenthal aufbewahrt.

*

Während der Übergangsperiode vom Feudalismus zum Kapitalismus versuchten das Bürgertum und die kleinen Gutsbesitzer, die Interesse am Warenaustausch hatten, durch Aufstände die Schranken des Feudalismus, die die Entwicklung der Manufaktur und des Handels erschwerten, zu beseitigen, und trachteten danach, selber die Macht im Staat zu erlangen. Die Aufstände sind vor allem ein Ausdruck für das Bestreben der Fron-

bauern, von der grausamen Ausbeutung durch die Bojaren frei zu werden und eigenen Landbesitz zu bearbeiten. Der Aufstand Tudor Vladimirescus ist ein Glied in der Kette jahrhundertelanger Kämpfe des Bauerntums, das sich von der drückenden Abhängigkeit zu befreien suchte. Dieser Kampf gegen das Joch des Feudalismus war mit dem Kampf gegen das osmanische Joch, das ein ernstes Hindernis auf dem Entwicklungsweg des Kapitalismus und der Befreiung des Bauerntums von feudaler Ausbeutung darstellte, eng verbunden.

Der soziale und nationale Charakter des Aufstandes, wie auch das Streben des Volkes nach Freiheit haben Englands und Österreichs gegenrevolutionäre Haltung bestimmt. Die Flammen der Revolution loderten in dieser Zeit in verschiedenen europäischen Staaten — in Spanien, im Königreich Sizilien und in Turin — empor und drohten, die Throne der absolutistischen Monarchen zu verzehren. Auf dem Kongreß zu Laibach kamen die Vertreter der „Heiligen Allianz“ zusammen, um dringende Vorkehrungen gegen die immer drohendere Gefahr der Volkserhebungen zu treffen. Bei dieser Gelegenheit wurde auch der Aufstand in den Rumänischen Fürstentümern erörtert.

Die Haltung Englands und Österreichs den Volksaufständen aus dem Südosten Europas gegenüber ist jedoch nicht nur durch innenpolitische Erwägungen, sondern auch durch Überlegungen wirtschaftlicher und außenpolitischer Art bestimmt worden. Diese zwei Staaten sahen das Bestehen des Osmanischen Reiches als eine notwendige Voraussetzung für die Erhaltung des Gleichgewichtes zwischen den Kräften der Großmächte an. Es bestand so zwischen den Agenturen Österreichs einerseits und Englands andererseits als Folge einer alten Interessengemeinschaft eine engste Zusammenarbeit bei der Unterdrückung des Aufstandes. Die Gefahr, die der Aufstand für die österreichische Monarchie bedeutete, hat Hackenau, den österreichischen Agenten, — und nach seiner Flucht Udritzki — dazu bestimmt, in der Bekämpfung des Aufstandes genau so hartnäckig zu bleiben wie die englischen Agenten.¹

Die von Udritzki, dem Kanzler der österreichischen Agentur in Bukarest, verfaßten Berichte, die auch verschiedene gefahrdrohende Blickpunkte freilegten, beunruhigten die Hofkanzlei und den allmächtigen Metternich. Im März berichtet Udritzki dem Außenministerium, daß die von „Vladimirescu und seinen Mitarbeitern verkündeten revolutionären Grundsätze in der

¹ S. *St.rbu*, Unelirile agenţilor burgheziei engleze împotriva răscăleii conduse de Tudor Vladimirescu, Studii, 1952, Jg. 5, Nr. I, S. 42—60.

Walachei derart großen Anklang gefunden hätten, daß der Bauer sich weigere, der Regierung die festgelegten Abgaben zu zahlen und auch den Grundbesitzern die gewohnte Fronarbeit nicht leisten wolle.“¹

Die Lage in den Rumänischen Fürstentümern war beunruhigend, und die österreichische Grenze konnte kaum hermetisch geschlossen werden. Die Karpaten waren niemals eine „Chinesische Mauer“ zwischen Siebenbürgen und den Rumänischen Fürstentümern gewesen. Neben den Handelsverbindungen hat es zwischen den Gebieten aus dem Norden und Süden der Karpaten auch ein ständiges Hin- und Herwogen der Bevölkerung gegeben, das durch vorübergehenden Wohnungswechsel, Hunger, Unterwerfung von Aufständen oder Kriegsverwüstungen hervorgerufen wurde. Noch war die revolutionäre, von dem gewesenen Offizier Michael Groß aus Honigberg (Härman) und dem Sattler Karl Martin aus Kronstadt geleitete Verschwörung aus dem Jahr 1816 nicht vergessen, die die Beseitigung des Fürsten Caragea angestrebt hatte.² Die Befürchtungen Udritzkis, daß der Aufstand von 1821 in Siebenbürgen, wo die Fronbauern ähnlicher Ausbeutung seitens der Feudalherren ausgesetzt waren, mächtigen Anklang finden würde, waren also erklärlich. Tatsächlich sind mehrere Siebenbürger Bauern in die Reihen der Panduren Tudor Vladimirescu eingetreten.³

Auf Grund der von den Agenturen aus Bukarest und Iaşi erhaltenen Berichte gelangte die Geheimkanzlei des kaiserlichen Hofes zu der Schlußfolgerung, daß nun auch im Süden Siebenbürgens nichts unversucht gelassen würde, um die Fronbauern hier ebenfalls aufzuwiegeln. Die Militärbehörden wurden benachrichtigt, daß „Vladimirescu es nicht unterlassen wird, den Geist der Unzufriedenheit und des Aufruhrs auch in unsere Grenzgebiete und vor allem zwischen die mit seinen Anhängern nahe verwandten Walachen zu säen“.⁴

Die Zensur der Polizeihofstelle versuchte durch strenge Überwachung der Korrespondenz aus der Walachei zu verhindern, daß „der Geist der Unzufriedenheit und des Aufruhrs“ sich weiter ausbreite, und belegte im Anfang sämtliche Nachrichten über den von Tudor geführten Aufstand mit

¹ *Hurmuzaki*, Documente privitoare la Istoria Romînilor, Bd. XX, S. 570.

² *S. Stirbu*, Cu privire la legăturile între răscoala din 1821 și mișcările de eliberare, din țările vecine, Studii și Referate privind istoria Romîniei, II. Teil, 1954, S. 953—954.

³ *V. Sotropa*, Zavera din 1821 și regimentul năsăudean, in Anuarul Institutului de Istorie Națională, Jg. IV, Cluj 1929, S. 135.

⁴ *V. Sotropa*, ibidem, p. 136; wiedergegeben auch von I. C. Filitti, Frământările politice și sociale în Principatele Romîne de la 1821—27, București 1932, S. 62.

Beschlag. Neben Privatbriefen wurden auch die den Blättern „Wiener Allgemeine Zeitung“ und „Augsburger Allgemeine Zeitung“ gesandten Nachrichten zensuriert und aufgehoben.¹ Außer der Zivilzensur gab es im Rotenturmpaß auch eine strenge Militärzensur.² Zwischen beiden wurden gegenseitig Nachrichten ausgetauscht.

Die Mitarbeiter Metternichs, mit ihrer reichen Erfahrung in gegenrevolutionären Maßnahmen, beschränkten sich nicht auf die Zensur von Nachrichten aus der Walachei, sondern bemühten sich auch, die Aufwiegler zu ermitteln. Vermutliche revolutionäre Emissäre zu entdecken, war somit die Hauptbeschäftigung der kaiserlichen Behörden. So berichtet z. B. die österreichische Agentur aus Iași, daß ein gewisser Stoian Basiota „ein unruhiger Mensch“ mit mehreren Unbekannten nach Muntenien gezogen sei, um in die Dienste des Rebellen Tudor zu treten und daß zu befürchten sei, daß diese mit den Bauern aus Siebenbürgen Verbindung aufnehmen würden.³ Man befürchtete Auswirkungen des Aufstandes nicht nur auf die Bauern aus dem Süden Siebenbürgens, sondern auch auf die Grenzregimenter, deren Soldaten zum größten Teil Rumänen waren. Die Zivil- und Militärbehörden wurden von dem Auftreten eines verdächtigen Polen benachrichtigt. Er habe die Absicht, die österreichischen Soldaten zur Fahnenflucht in die Walachei zu verleiten. Der Stadtmagistrat von Hermannstadt traf sofort die nötigen Maßnahmen zur Verhaftung, falls der Pole in dieser Stadt entdeckt werden sollte.⁴ Eine Personenbeschreibung mit dem Merkmal, daß der gefährliche Pole vier Sprachen spreche (deutsch, italienisch, französisch und polnisch) war höchstwahrscheinlich entweder durch Udritzki nach Wien gesendet oder den österreichischen Behörden durch Wybron Bargrave, dessen Agenten, wie man weiß, während des Aufstandes in den Rumänischen Fürstentümern Hermannstadt durchstreiften, mitgeteilt worden.⁵ Eine andere, den österreichischen Behörden verdächtige Person war der serbische Mönch Vukminovici, der über den Rotenturmpaß mit einem falschen Ausweis nach Siebenbürgen zu gelangen versuchte.⁶ Die Bauern

¹ M. Popescu, Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821; in Revista Arhivelor, Nr. 4, 1927, S. 170—219.

² Bericht des Oberkommissars Josef Brukenenthal vom November 1821, Muzeul Brukenenthal, Sibiu, Secția de manuscrise Nr. Q 6 D 27.

³ V. Sotropa, Zavera din 1821 și regimentul năsăudean, in Anuarul Institutului de Istorie Națională, Jg. IV, Cluj 1929, S. 136.

⁴ Arhivele Statului, Actele magistratului Nr. 1084/1821.

⁵ S. Stirbu, Uneltirile agenților burgheziei engleze..., S. 570.

⁶ Schreiben des Guberniums an den Stadtmagistrat von Hermannstadt vom 5. Juli 1821, Arhivele Statului, Sibiu, Actele magistratului, Nr. 2041/1821.

Jakob und Manu Podaru aus Săliște, die einige Jahre hindurch in der Walachei gearbeitet hatten, wurden beschuldigt, Pulver gekauft zu haben mit der Absicht, es den Aufständischen zukommen zu lassen. Sie wurden in Schirkanyen verhaftet, und von hier über Fogarasch nach Hermannstadt eskortiert, wo man sie einem Verhör unterzög. Die Untersuchungsrichter versuchten vergeblich, ihre Verbindungen mit verdächtigen Personen jenseits der Grenze festzustellen.¹

Fälle der Arbeitsverweigerung seitens der Bauern aus dem Süden Siebenbürgens mehrten sich mittlerweile und zeigten den wachsenden Widerstand der Bauern gegen die gutsherrliche Ausbeutung. Der Grenzkommandant, Oberst Schwind, berichtet mit Besorgnis aus dem Roten Turm: „Der von den Panduren gegen den Adel eingesogene Geist dieses Reşinarer Wildlings hat sich unverkennbar ausgesprochen und ich glaube, da man mehrere ähnliche Spuren unter den hierländigen Grenz Wallachen wahrgenommen haben soll, diesen in facto betretenen Beleidiger zur nicht überflüssig zu erachtenden Correction übersenden zu müssen“.² Unter diesen Umständen wird auch der „Tumult“ aus Săliște mit Besorgnis beurteilt.³

Der Aufstand Tudors könnte — laut Ansicht des Kanzlers der österreichischen Agentur von Bukarest, Udritzki — auch für die internationale Lage Österreichs schwere Folgen haben. Er legt dar, daß, wenn Österreich seinen Einfluß in der Walachei nicht aufrechterhalten könne, auch Siebenbürgen und das Banat verlorengehen würde.⁴

Der Oberbefehlshaber von Siebenbürgen verfolgte mit gespannter Aufmerksamkeit den Aufstand in den Rumänischen Fürstentümern und traf die notwendigen Maßnahmen, um ein Ausbreiten des Aufstandes nach Siebenbürgen zu verhindern. Feldmarschalleutnant Emmanuel Schustekh von Herve, der österreichische Befehlshaber, mit dem Sitz in Hermannstadt,⁵ gab den Militärbehörden Befehl, die Grenzen gegen die Walachei und die Moldau mit der größten Aufmerksamkeit zu bewachen und niemandem, der nicht im Besitze eines rechtmäßigen Passes sei, den Eintritt nach Siebenbürgen zu gewähren.

¹ *Polizeiprotokolle*, Arhivele Statului, Sibiu, Actele magistratului, Nr. 962/1821.

² *Schreiben des Oberst Schwind von 17. Mai 1821*, Arhivele Statului, Sibiu, Actele magistratului Nr. 1190/1821.

³ *Arhivele Statului*, Sibiu, Actele magistratului Nr. 1773/1821

⁴ *Hurmuzaki*, Documente, Bd. XX, S. 570.

⁵ Er war Oberbefehlshaber von Siebenbürgen in den Jahren 1820—1827, siehe *E. Sigerus*, *Chronik der Stadt Hermannstadt*, Sibiu 1930, S. 111.

Am 24. März sandte Feldmarschall Schustekh den Regimentern aus Siebenbürgen folgenden Befehl: „Seine Majestät der Kaiser und König mit allerhöchster Unterschrift hat Ihre Absicht zum Ausdruck gebracht, mit allen Kräften die legale Regierung der Walachei zu unterstützen in Ausführung der geeigneten Maßnahmen zur Unterdrückung des Aufstandes, der dort ausgebrochen ist, und zur Wiederherstellung der öffentlichen Ruhe. Damit der allerhöchste Befehl ausgeführt werde, ist es nicht nur untersagt, den Aufständischen und ihren Führern Waffen, Munition und andere Kriegshilfsmittel zu geben, sondern es muß auch strenge Wache gehalten werden an allen Grenzpunkten, damit die Rebellen nicht vielleicht versteckterweise die erwähnten Gegenstände erhalten.“¹

In der Folge wurde als Rohstoff für die Herstellung von Waffen sogar die Ausfuhr von Roheisen in die Rumänischen Fürstentümer verboten. Dieser Befehl wird folgendermaßen begründet: „Sind jedoch die Parteihäupter in der Moldau und Walachei als Rebellen zu betrachten, welche sich gegen ihren rechtmäßigen Oberherrn in offenem Aufstand befinden, auf die daher die Grundsätze des Völkerrechtes nicht angewendet werden können und ihnen alle Mittel zur Erreichung ihres verbrecherischen Endzweckes möglichst entzogen werden müssen.“²

Die konterrevolutionäre Haltung Österreichs den Ereignissen in den Rumänischen Fürstentümern gegenüber ist hier klar umrissen: Unterstützung der „rechtmäßigen Regierung“ zur Unterdrückung des Aufstandes.

Um den gegebenen Verpflichtungen nachkommen zu können, d. h. um den Rebellen den Eintritt auf österreichisches Territorium zu verwehren und gleichzeitig der „rechtmäßigen Regierung“ aus den Rumänischen Fürstentümern entsprechende Hilfe zu gewähren, befiehlt Feldmarschalleutnant Schustekh, die vorgesehenen Frühlingsmanöver abzusagen.³

Trotz allen von den österreichischen Militärbehörden getroffenen Vorichtsmaßnahmen ist von Juni bis August auf Gebirgspfaden eine große Zahl Flüchtender in Siebenbürgen eingetroffen. Die Bojaren hatten ihre Herrenhäuser schon zu Beginn des Aufstandes, in den Monaten Januar

¹ V. Sotropa, Zavera din 1821 și regimentul năsăudean, in Anuarul Inst. de Istorie Națională, Jg. IV, Cluj 1929, S. 135—136.

² Bericht des Feldmarschalls Schustekh vom 24. April 1821, Biblioteca Centrală, Sibiu, Secția de manuscrise, Fasc. Nr. 4/1821.

³ Befehl des Feldmarschalleutnants Schustekh, Biblioteca Centrală, Sibiu, Fasc. 4/1821.

und Februar, zu verlassen begonnen und hatten sich, von einem Gefolge von Dienern begleitet, durch Schnee und Regen, auf ungangbaren Wegen ins Exil begeben.¹

Bei dem Herannahen Tudor Vladimirescus und seiner Panduren wurde die Flucht der Bojaren aus Bukarest ein allgemeines Türmen; mit dem Hab und Gut der Bojaren beladene Kutschen und Wagen gaben den Straßen der Hauptstadt in diesen Tagen ihr kennzeichnendes Gepräge.²

Durch den langen Zug der Flüchtlinge, die sich auf den nach Kronstadt, Hermannstadt und Lugoj führenden Straßen drängten, aufgeschreckt, flüchteten auch Handwerker und sogar Bauern.³ Der englische Agent Barge war erstaunt, selbst Bauern nach Siebenbürgen flüchten zu sehen, erfuhr aber dann durch einen seiner Informaloren, daß „die Armee des Thronräubers Tudor aus einer zusammengewürfelten Schar walachischer Bauern bestehe, zum größten Teil mit Spießen der allergrößten Art — man könne sagen gespitzten Pfählen — bewaffnet.“⁴ Tudor Vladimirescu hat durch seinen Anfang April gegebenen Befehl, daß die am Ufer der Donau gelegenen Dörfer sich eine Tagereise weit nach Innen ziehen sollten, zu diesem Auszug selber beigetragen.⁵

Der Schrecken, der dem Einzug der Türken in Bukarest voranging, hat später viele Anhänger Tudors dazu bewogen ebenfalls zu flüchten, und mit den letzten Abteilungen der Panduren verließen sie am 15. Mai 1821 die Hauptstadt.⁶

Durch die Quarantänestation Roter Turm sind auch einige österreichische Staatsbürger, die mehrere Jahre in der Walachei gelebt hatten, nach Siebenbürgen zurückgekehrt. Dies waren geplagte Bauern aus dem Süden Siebenbürgens, die in die Gebiete jenseits der Karpaten ausgewandert waren, wegen „Mangel an Nahrungsmitteln“ oder wegen „Hungersnot“, wie die im Staatsarchiv von Hermannstadt aufbewahrten Grenzregister aussagen. Am 21. Mai hatten 135 solcher österreichischer Bauern den Grenzpunkt Roter Turm passiert. Am nächsten Tag passierten 31 Fa-

¹ N. Jorga, Studii și documente, Bd. VIII, S. 142.

² V. A. Urechîă, Istoria Romînilor, București, Bd. XIII, S. 137.

³ Hurmuzaki, Documente, Bd. IV. Supl. I, S. 315, Brief Pestels adressiert an Gen. Kisseleff, 3. März 1821 „la frayeur gagnait les campagnes et produit cette fuite nombreuse“.

⁴ S. Stirbu, Uneltirile agenților burgheziei engleze..., S. 52.

⁵ E. Virtosu, Tudor Vladimirescu, S. 115.

⁶ V. A. Urechîă, Istoria Romînilor, Bd. XIII, S. 137.

milien und am 25. Mai 157 Personen die Grenze.¹ Erschreckt durch das Wüten der Türken hatten viele von ihnen den ganzen Weg zu Fuß zurückgelegt. Dadurch aber, daß sie zu Beginn des Aufstandes in der Walachei gelebt hatten, wurden sie für die österreichischen Behörden verdächtig, und es wurden selbst diejenigen österreichischen Staatsbürger überwacht, die noch vor 1821 nach Hause zurückgekehrt waren.² Die Zahl der in Siebenbürgen eintreffenden Flüchtlinge wurde im Juni und Juli durch Panduren, Arnauten und Hetäristen, die entweder unter dem Kommando Tudor Vladimirescus oder unter Ypsilanti gekämpft hatten, vergrößert.

Alexander Ypsilanti ist nach der Schlacht bei Drăgăşani (19. Juni) durch das Alltal ebenfalls nach Siebenbürgen geflüchtet. Im Einvernehmen mit den österreichischen Behörden hat er sich bei dem Grenzpunkt Roter Turm mit einem falschen, auf den Namen Demetrios Palaeogonides lautenden Paß gemeldet. Der Grenzkommandant, Oberst Schwind, erklärt heuchlerisch, daß er dem Kaufmann Demetrios Palaeogonides den Eintritt nach Siebenbürgen nicht verwehren wird, daß man aber noch nicht weiß, was für Absichten die Türken hinsichtlich Ypsilantis hätten. Alexander Ypsilanti ist 36 Stunden lang in der Wohnung des Kommandanten beherbergt worden. Da er aber von Passanten erkannt worden war, mußte er in Begleitung von Oberst Schwind nach Orlat flüchten, wo er von Major Hartwig einen neuen Paß erhielt und sich über Hermannstadt nach Temeschburg begab.³

Nachdem der Aufstand des Tudor Vladimirescu erstickt worden war, erhielten die Militärbehörden von Siebenbürgen am 9. August 1821 neue Weisungen bezüglich der Flüchtlinge. Eine drohende Revolutionsgefahr, die die soziale Ordnung in Siebenbürgen erschüttert hätte, bestand, seit die türkischen Armeen die Rumänischen Fürstentümer besetzt hatten, nicht mehr, und so wurde denn angeordnet, daß „alle aus Muntenien und der Moldau Geflüchteten, die Anführer der Rebellen, Teilnehmer an der revolutionären Bewegung waren, entfernt werden sollten. Diejenigen aber, die unbewaffnet kommen und von denen sich nicht feststellen läßt, daß sie an dem Aufstand teilgenommen haben, soll man aufnehmen, damit sie nicht der Rache der türkischen Verfolger ausgeliefert seien“.⁴ Die Grenzbehörden

¹ *Arhivele Statului Sibiu*, Actele magistratului, Nr. 1277/1821.

² *Ibidem*, Nr. 542/1821.

³ *J. Bedeus von Scharberg*, Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert, Wien 1876, S. 271.

⁴ *V. Şotropa*, op. cit., S. 137.

waren also dafür zuständig, die gewesenen „Rebellen“ zu entdecken und zu entwaffnen, also zu entscheiden, wem die Einreise nach Siebenbürgen gestattet und wem sie verwehrt werden solle.

Während die Bojaren der Moldau sich beeilten, in die Bukowina zu flüchten,¹ und die Bojaren aus Muntenien in Siebenbürgen Unterschlupf vor den Stürmen des Aufstandes und den Plünderungen seitens der Türken suchten, ermahnten sie die Bauern in selbstsüchtiger Weise, die Bojarengüter nicht zu verlassen und das Feld auch weiterhin zu bearbeiten. Die Bauern wurden angespornt, dort zu bleiben „um die Gelegenheit zur Bearbeitung des Bodens im Frühjahr nicht zu verpassen“.² Dieselbe Sorge, daß der Boden unbearbeitet bleiben könne, spiegelt sich auch in einem an Capodistria gerichteten Brief wider.³

Die Flüchtlinge aus Oltenien haben zwei Auswanderungsstraßen benützt. Die Mehedințer, vor allem kleine Kaufleute, Handwerker und gewesene „Rebellen“ fanden im Banat, in Lugoj und den umliegenden Dörfern Zuflucht,⁴ während die Craiovaner durch das Alttal nach Hermannstadt zogen. Durch die rumänischen Flüchtlinge vermehrte sich die Zahl der Einwohner von Lugoj, Hermannstadt und Kronstadt wie auch in den Dörfern entlang der Grenze täglich. In Kronstadt ist die Zahl der Flüchtlinge bis auf 12.000 gestiegen, in den umliegenden Dörfern, glaubt man, daß es 4.000 gewesen seien. In Hermannstadt und Umgebung hat die Zahl der Flüchtlinge ungefähr 4.000 betragen. Eine genaue Evidenz der Flüchtlinge hat von den Magistraten dieser Städte niemals geführt werden können, weil die Heimatlosen ständig in Bewegung waren. Sie zogen fort und kamen wieder nach Siebenbürgen, an Stelle der endgültig Heimgekehrten trafen andere, neue ein,⁵ der Flüchtlingsstrom riß nie ab.

Der große Andrang der Flüchtlinge hat auch die Sanitätsbehörden genötigt, Vorkehrungsmaßnahmen gegen ansteckende Krankheiten zu treffen.

¹ *T. Bălan*, *Refugiații moldoveni în Bucovina (1821—1848)*, București, 1929, S. 148.

² *Hurmuzaki*, *Documente*, Bd. X, S. 561.

³ *Ibidem*, Bd. IV, Supl. I, S. 2: „L'ésprit contagieux de l'insurrection... priverait les champs des bras qui les cultivaient“.

⁴ *I. Boros*, *Răscoala lui T. Vladimirescu și refugiații în județul Caraș-Severin*, in der Zeitschrift *Transilvania*, Sibiu, Nr. 5, 1921, S. 359—377.

⁵ *Bericht Josef Brukenthals aus dem November 1821*, Muzeul Brukenthal, Secția de manuscrise, Nr. Q 6 D 27; Vergleiche auch *T. G. Bulat*, *Mărturii din timpul lui Tudor Vladimirescu* in der *Revista istorică*, Jg. XII, 1926, S. 199—203; *Cum petreceau boierii refugiați la Brașov în urma revoluției lui Tudor Vladimirescu?* in der Zeitschrift *Drumul Nou*, Jg. I, Nr. 126, Cluj, 1931.

Als Vorbeugungsmaßnahme gegen die Verbreitung der Pocken wurde eine Quarantäne von 7 Tagen festgelegt.¹

Die im Vergleich mit der Einwohnerzahl dieser beiden Städte (Hermannstadt hatte 12.395 Einwohner, Kronstadt ungefähr 14.000)² so ungeheuer große Anzahl der Flüchtlinge setzte sich aus Vertretern der verschiedensten sozialen Klassen und Schichten zusammen: Großbojaren, Gutsbesitzer, Kaufleute, Handwerker und Bauern, — Feinde der Revolution und „Rebellen“ — die unter dem Kommando Tudor Vladimirescus und Ypsilantis gekämpft hatten. Nach Hermannstadt flüchtete auch Pini, der russische Konsul aus Bukarest,³ der österreichische Agent, von Hackenau, der preussische Konsul, Ludwig Kreucheli und der englische Agent, Wybron Bargrave.⁴ Die einen wurden mit Achtung und Rücksicht behandelt, andere, die „Unerwünschten“, wurden verdächtigt und voll Argwohn überwacht.

Den Rebellen wurde der Eintritt nach Siebenbürgen verwehrt, Ypsilanti hingegen wurde als vornehmer Gast behandelt und erfreute sich aller Reiseerleichterungen. Die Haltung der Behörden unterschied sich jedoch wesentlich von derjenigen, die die Bauern, Handwerker und Kleinbürger einnahmen. Letztere sympathisierten mit den heimatlosen, geplagten Flüchtlingen und zeigten offen ihre Feindseligkeit gegen das hochfahrende Auftreten der Bojaren.⁵

Die von der Hofkanzlei erlassenen Verfügungen bezüglich der Flüchtlinge von jenseits der Karpaten lauteten:

1. Den Eintritt der Flüchtlinge zu gestatten, sie aber von den Grenzgebieten zu entfernen.
2. Die Beherbergung der Flüchtlinge durch Rumänen zu untersagen.
3. Die Korrespondenz und Meinungsäußerungen der Flüchtlinge zu überwachen.
4. Einer begrenzten Zahl den Aufenthalt in Hermannstadt und Kronstadt zu gestatten.⁶

¹ *Bericht des Oberst Schwind vom 12. Juli 1821*, Biblioteca Centrală Sibiu, Secția de manuscise, Nr. 4/1821.

² *Sigerus*, Chronik der Stadt Hermannstadt, Sibiu, 1930, S. 37.

³ *Hurmuzaki*, Dokumente, Bd. X, S. 568.

⁴ *S. Stirbu*, Uneltirile agenților burgheziei engleze, S. 42.

⁵ Aufschlußreich sind in dieser Hinsicht die Akten über das Verhör des Ivanciu Constantin, Arhivele Statului Sibiu, Actele magistratului, Nr. 2328/1821.

⁶ *Schreiben Josef Brukenthals aus dem November 1821*, Muzeul Brukenthal, Sibiu. Secția de manuscise, Nr. Q 6 D 27.

Diese allgemeinen Richtlinien wurden genauer in den verschiedenen, entweder von dem Gubernium Siebenbürgens oder von Josef Brukenthal erlassenen Befehlen festgelegt.

Das Gubernium verfügte am 30. März sehr kategorisch, daß die Flüchtlinge aus der Walachei ohne Aufschub aus den Stühlen Talmesch (Tălmăciu) und Selischte (Săliște) zu entfernen seien, ebenso aus den Dörfern Rășinari und Săcel, und sie dürften sich in Hermannstadt nicht niederlassen.¹ Falls sie nicht in ihr Heimatland zurückzukehren wünschen, dann möge man sie weiter von der Grenze entfernt ansiedeln. Diese Verfügungen wurden durch die Schreiben des Guberniums vom 30. April und 25. August 1821 noch unterstrichen.²

Die Stadtmagistrate von Hermannstadt und Kronstadt taten ihr möglichstes, um die Flüchtlinge zu veranlassen, sich diesen Anordnungen zu fügen.³ Der Bürgermeister von Hermannstadt gab daher allen ihm unterstellten Verwaltungsbehörden Anweisung, neu eintreffende Flüchtlinge von der Polizei sofort in besondere Evidenzlisten eintragen zu lassen. Die Nachbarhannen wurden angewiesen, jedem Hausbesitzer einzuschärfen, ja keine Fremden und besonders nicht solche aus der Walachei ohne Genehmigung der Polizei bei sich aufzunehmen. Zuwiderhandelnde aus den Städten sollten eine Geldstrafe von 25 Gulden zahlen, Dorfbewohnern sollten neben der erwähnten Geldstrafe auch körperliche Züchtigung erteilt werden. Weder die Androhung der Geldstrafe noch die der körperlichen Züchtigung konnten jedoch die Handwerker und Arbeiter dieser Stadt derartig einschüchtern, daß sie nicht dennoch die von der Polizei verfolgten gewesenen Rebellen beherbergten. So kam es denn im August zu dem Prozeß gegen den gewesenen Husaren Josef Szöcs aus der Saggasse. Dieser beherbergte zwei Freiwillige der Armee Ypsilantis, welche verschwörerische Verbindungen mit italienischen Arbeitern und rumänischen Einwohnern aus der Umgebung gepflogen hatten.⁴

¹ *Schreiben Josef Brukenthals vom 7. Nov. 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele magistratului, Nr. 268/1821.

² *Schreiben Josef Brukenthals vom 7. November 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele magistratului, Nr. 2678/1821. Vgl. auch *D. Papazoglu, Varietăți*, in der *Presa*, 1872, Jg. V, Nr. 215.

³ *Bericht des Magistrats von Hermannstadt von 14. Juni 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele magistratului, Nr. 1434/1821.

⁴ *Akten der Untersuchung vom 6. August 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele magistratului, Nr. 2328/1821.

Die geflüchteten Bojaren hielten sich nicht an die erlassenen Verfügungen und wandten sich unter Umgehung der lokalen Behörden direkt an den Gouverneur von Siebenbürgen G. Bánffy, bei dem sie das erwartete Entgegenkommen fanden. Der Gouverneur konnte die aus Wien erhaltenen Anweisungen, denen zufolge Flüchtlinge aus einem Land mit revolutionären Bewegungen „unerwünscht“ waren, nicht unberücksichtigt lassen. Er versuchte jedoch, ohne die Vorschriften zu verletzen, den Bojaren verschiedene Vorteile materieller Art zu erwirken. So verfügte er, daß Wohnungen in Hermannstadt zu einem annehmbaren Preis vermietet werden sollten, und bewilligte somit stillschweigend die Niederlassung der Bojaren in dieser Stadt. Das Einschreiten G. Bánffys war nicht nach dem Geschmack des Hermannstädter Magistrates. Die für den Bürgermeister von einem Referenten vorbereitete Antwort hob nachdrücklich hervor, „daß die flüchtigen, zahlreichen Bojaren mit ihrer überflüssigen und höchst schmutzigen Dienerschaft samt Pferden aufgenommen zu werden wünschen und die letzteren Quartier in der Oberen Stadt zu hohen Preisen mieteten, ohne auf den Gedanken zu kommen, sich auch in andere Städte des Landes zu begeben“. Dann mögen sie folglich auch die festgesetzten Mieten bezahlen. Diese Antwort scheint dem Bürgermeister M. Hochmeister zu anmaßend gewesen zu sein, und er hat sie mit einem Federstrich abgelehnt.¹ Die hochmütigen Bojaren aus der Walachei nicht mit der entsprechenden Aufmerksamkeit behandeln, hätte vielleicht einen Konflikt zwischen dem Bürgermeister-Buchdrucker und dem Grafen Bánffy ergeben.

Die Gutsbesitzer hatten wohl ihre Güter und Besitzungen jenseits der Karpaten gelassen, nicht aber ihre Lebensgewohnheiten.

Die jungen Gutsbesitzersprößlinge mit ihren ziemlich beschränkten Schulkenntnissen verbrachten ihre Zeit mit Spaziergängen, Besuchen und Jagd. Verschwendung und Unterhaltung der walachischen Bojaren wurden fortgesetzt, ihr Luxus und ihr Prunk erweckte die Unzufriedenheit der Stadtarmen. Auf offener Straße ertönte der Ruf: Was sucht ihr hier? Packt euch in euer Land! Eine einfache Frau erklärte voller Verachtung: „Ich habe mit diesen Kanailen von Bojaren nichts zu schaffen.“² Ein Bojar wurde im Roten Turm mit den Worten: „Emporkömmling (Ciocoi)! der Teufel soll euch holen! Man hätte euch nicht hereinlassen sollen, sondern euch Ohren

¹ *Gutachten des Magistrats von Hermannstadt vom 2. April 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Nr. 850/1821.

² *Verhör vom 6. August 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Nr. 2328/1821.

und Nasen abschneiden müssen!“ beschimpft. Der Angeklagte Manu aus Răşinari wird nach Hermannstadt eskortiert und im Verließ des Rathauses in Haft gehalten. Die Behörden sind besorgt über diese Äußerungen des „Geistes der Rebellion“¹.

Wie ist das Verhör verlaufen?

Der Angeklagte gesteht, einem Bojaren im Spott gesagt zu haben, daß es ihn in der Walachei zu der Zeit, als er nach Siebenbürgen gekommen sei, „beregnet hätte. Ich habe noch hinzugefügt, daß ich aus meinem Besitz und nicht, wie die Bojaren es tun, aus dem Schweiß anderer getrunken habe.“

Der Bauer Manu aus Răşinari wurde zu acht Tagen Haft verurteilt für das Vergehen „Beleidigung eines Bojaren“, und wahrscheinlich wurde ihm auch ohne gerichtlichen Entscheid die von Oberst Schwind geforderte körperliche Züchtigung erteilt.² Postelnic Ilie beklagt sich bei den Behörden, daß er von dem Gärtner Andreas Binder in Hermannstadt mißhandelt und beleidigt worden sei. Der Angeklagte wurde zu einer Geldstrafe von 20 Gulden und acht Tagen Haft verurteilt. Es scheint, daß eine Haft von acht Tagen die von den Behörden festgesetzte Strafe für das Vergehen der „Bojarenbeleidigung“ war.³

Die in der⁴ Verbannung lebenden Bojaren wurden vermahnt, ihre „vergessenen“ und nicht beglichenen Schulden zu bezahlen. Der Răşinarer Bauer M. Podaru geht zu Fuß von Hermannstadt nach Kronstadt, um von dem Bojaren Brîncoveanu sein rückständiges Gehalt zu fordern,⁴ während der Bojar Matei Ghica angewiesen wird, in Hermannstadt eine aus dem Jahr 1818 datierende Schuld von 300 Gulden zu bezahlen.⁵

Die Sommermonate gingen vorüber, und angesichts des herannahenden Winters wurde den Bojaren aufs neue nahegelegt, in ihre Heimat zurückzukehren, oder sich zu entschließen, in welcher Provinz des Kaiserreiches sie sich niederlassen wollten. Es ist klar, daß auch diese Maßnahme nicht

¹ Schreiben des Oberst Schwind vom 17. Mai 1821, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Nr. 1190/1821.

² Verhandlungsprotokoll vom 20. Mai 1821, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Nr. 1190/1821.

³ Verhör vom 20. September 1821, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Nr. 2476/1821.

⁴ Verhör des M. Podaru vom 16. April 1821, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Nr. 962/1821.

⁵ Schreiben des Senators Friedenfels vom 29. Mai 1821, Arhivele Statului, Nr. 1293/1821.

zu dem gewünschten Ergebnis führte. Die nach Hermannstadt geflüchteten Bojaren wendeten sich einzeln¹ und gemeinsam an den Gouverneur G. Bánffy und schickten zu diesem Zweck eine Delegation nach Klausenburg. Einige Bojaren motivierten ihr Verweilen in Hermannstadt mit der Behauptung, daß sie von ihren Gütern jenseits der Karpaten Hilfe in Form von Feldfrüchten zugeschiedt bekämen, andere wieder versprachen nach Hause zurückzukehren, verlangten jedoch, daß in der Zwischenzeit „niemand ihre Familien belästige oder gar zwingt, ihren Wohnsitz zu ändern“.²

Die Bojaren hatten auch gute Verbindungen zu dem österreichischen Agenten von Hackenau,³ zu denen noch die Verbindungen zu dem englischen Agenten Bargrave in Hermannstadt hinzukamen. „Während meines Aufenthaltes in Hermannstadt“ — schreibt Bargrave — „führe ich öfters Gespräche mit dem ersten Bojaren der kleinen Walachei (Dimitrie Bibescu), dessen Gattin eine Tochter des Skanavi ist, über Charakter, Betragen und Berechtigung der Forderungen Tudors.“⁴

Josef Brukenthal wird am 9. Oktober von dem Gubernium von Siebenbürgen beauftragt, die Lage der Bojaren zu untersuchen und eine genaue Liste der geflüchteten Bojaren aufzustellen.⁵ Es ist bezeichnend, daß man zum erstenmal von „Bojaren“ und nicht von „Flüchtlingen“ spricht und hieraus geht die bevorzugte Stellung der Bojaren klar hervor. Die Zahl der in Hermannstadt weilenden Flüchtlinge belief sich zu der Zeit (7. November) auf 1.128 Personen.⁶

Während die Verhältnisse in Hermannstadt befriedigend zu sein schienen, konnte man das in Kronstadt, wo sich Ende Oktober nicht weniger als 2.972 Flüchtlinge befanden, nicht behaupten. Dem Magistrat wurde vorgeworfen, die erhaltenen Verfügungen nicht respektiert und „walachische Flüchtlinge in rumänischen Grenzgebieten wie Zărnești, Tohan und in den

¹ *Gesuch eines griechischen Flüchtlings vom 14. Sept. 1821*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, Nr. Q 6 D 27.

² *Gesuch mehrerer geflüchteter Bojaren vom 13. Oktober 1821*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, Nr. Q 6 D 27 und *Schreiben J. Brukenthals vom 20. X. 1821*, Arhivele Statului, Actele magistratului, Nr. 2537/1821.

³ *Aricescu*, Istoria revoluțiunii române, Bd. II, S. 116.

⁴ *S. Stîrbu*, Uneltirile agenților ..., Studii, 1952, Jg. 5, Nr. 1, S. 42.

⁵ *Schreiben J. Brukenthals vom 7. November 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului, Nr. 2678/1821.

⁶ *Schreiben J. Brukenthals vom 12. Nov. 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului, Nr. 828/1821.

sogenannten „Sieben Dörfern“, ebenfalls mit rumänischen Bewohnern, aufgenommen zu haben“.¹

Die Bojaren, die sich sogar an den Kaiser Franz I. wandten, erreichten einen vollen Erfolg in ihrer Sache. Der Kaiser verfügte, daß die geflüchteten Bojaren nicht genötigt werden sollten, in ihre Heimat zurückzukehren. Er empfahl, hauptsächlich den Bojaren des Diwans gegenüber, alles Wohlwollen. Den bedürftigen Flüchtlingen hingegen wurde vor Augen gehalten, daß „sie von dem kaiserlichen Haus keinerlei Hilfe“ zu erwarten hätten;² gleichzeitig wurden Verhandlungen über ein den Groß-Bojaren zu gewährendes Darlehen „gegen sichere Hypothek auf Immobilien“ geführt.

Drohend erhebt sich ein anderes Problem: durch diesen Bevölkerungszustrom stiegen die Lebensmittelpreise besorgniserregend, und der Brennholz-mangel machte sich immer mehr bemerkbar. Auf Grund der von dem Magistrat von Hermannstadt erhaltenen Berichte und der persönlich geführten Untersuchung meint Brukenthal: „Die Preise der Lebensmittel sind zwar nach Angabe der anliegenden vergleichenden Marktpreise Tabelle gegen voriges Jahr theils um die Hälfte, theils beinahe auf das doppelte gestiegen, doch kann man auch dabei nicht bestimmen, ob diese Preiserhöhung bloß der Anhäufung der Fremden, oder vielleicht auf eine etwas geringer ausgefallene Erndte zuzuschreiben sey, um so mehr da auch auf anderen Plätzen die Früchte heuer etwas höher stehen als voriges Jahr. Besonders theur ist also ein Artikel, der nicht von weitem herbeigeschafft werden kann, das Brennholz, wovon eine Klafter auf dem Markt gekauft wohl auf 20 Gulden und noch höher kommen würde... Indessen ist bis noch keine Klage über Theuerung vorgekommen, im Gegentheil wünschen die Kronstädter allgemein, daß diese Fremden auch ferner daselbst belassen werden möchten, da nicht nur die Hauseigentümer, sondern auch beinahe die ganze gewerbetreibende Klasse mittelbar oder unmittelbar von ihnen Nutzen ziehet; höchstens könnten die eigentlichen Commerzarbeiter, deren Gewerbe jetzt freilich beinahe gänzlich darniederliegt, und welche sich demnach auf keine Art für die erhöhten Preise ihrer Bedürfnisse entschädigen können, sich mit Recht beklagen, aber diese als die geringere und mindere Klasse der Einwohner dürften wohl bei dem überwiegenden Vortheil ihrer Mitbürger keine besondere Rücksicht verdienen.“³

¹ *Schreiben des Gouverneurs von Siebenbürgen G. Bánffy vom 6. Mai 1822*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, Q 6 D 27.

² *Filitti, Istoria Revoluționară Română, de la 1821*, op. cit., S. IX.

³ *Schreiben J. Brukenthals vom November 1821*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, Nr. Q 6 D 27.

Es handelte sich also um eine Teuerung zum Vorteil der wohlhabenden Bürger, während die von dieser Teuerung betroffenen Arbeiter als eine niedrigere Klasse betrachtet wurden.

Wirtschaftliche Erwägungen waren auch der Grund, weshalb das Schatzamt Siebenbürgens sich der Verfügung, während des Aufstandes kein Roheisen in die Walachei und in die Moldau auszuführen, widersetzte. „Das Ausfuhrverbot dieses Artikels gereicht einem wichtigen Zweige einheimischer Industrie zum Nachteil.“¹

Während also die Militärbehörden und die Organe des Innenministeriums nur die Unterdrückung des Aufstandes, die Ausrottung des aufrührerischen Geistes und die Abwehr der „Ansteckung“ von diesem Geist seitens der Bewohner aus angrenzenden Gebieten — also die Entfernung der Flüchtlinge — vor Augen hatten, betrachteten die Finanzbehörden dieses Problem vom Standpunkt wirtschaftlicher Erwägungen.

*

Die in Hermannstadt aufgenommenen Bojaren konnten mit Kummer feststellen, daß sich in diese Stadt nicht nur eine große Anzahl von Groß-Bojaren, Mitgliedern des fürstlichen Diwans, sondern auch Panduren, Arnauten und gewesene Hetäristen, „gefürchtete Rebellen“, vor denen sie daheim weggelaufen waren, geflüchtet und diesseits der Karpaten ein Asyl gesucht hatten.

Sie hatten einen panischen Schrecken vor den Arnauten und beklagten sich bei dem Magistrat der Stadt Hermannstadt über die bei verschiedenen Gelegenheiten erlittenen Mißhandlungen.² Diese so bunt zusammengewürfelte Schar von Kriegern, die sich hauptsächlich aus Mitgliedern des „Lumpenproletariats“ rekrutierte, war wohl geneigt, den Mißhandlungen auch Raub hinzuzufügen.³ Die Bojaren baten den Stadtmagistrat sogar, in Hermannstadt Gerichtsverfahren einzuleiten wegen einiger Unannehmlichkeiten, denen sie in der Walachei ausgesetzt gewesen waren.⁴ Nicht weniger groß war der Abscheu der Bojaren vor den Heläristen und den gewesenen Freiwilligen, die unter dem Kommando Tudor Vladimirescus gekämpft hat-

¹ *Schreiben des Hofkriegsrats vom 19. Mai 1821*, Biblioteca Centrală Sibiu, Secția de manuscrise, Nr. 4/1821.

² *Arhivele Statului Sibiu*, Actele Magistratului Nr. 2103/1821; 1967/1821; 2328/1821.

³ *S. Stirbu*, Cu privire la legăturile între răscoala din 1821 și mișcările de eliberare . . . , S. 964.

⁴ *Schreiben des Richters S. Schreiber an den Stadtmagistrat von Hermannstadt vom 11. August 1821*, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului Sibiu, Nr. 1967/1821.

ten. Sie befürchteten, es könne ein neuer Aufruhr entfesselt werden. Und so begannen sie denn, bei den österreichischen Behörden Anzeigen zu machen.

Am 13. Oktober schreiben die Bojaren von Hermannstadt dem Gouverneur von Siebenbürgen, G. Bánffy: „Was die Aufständischen betrifft, die unter den Kommando Tudors und Ypsilantis gekämpft und die sich nach Siebenbürgen in Sicherheit gebracht haben, haben wir die Ehre, Eurer Exzellenz zu versichern, daß sie sich in dieser Stadt und Umgebung in großer Anzahl befinden, was uns zu den ernstesten Befürchtungen Anlaß gibt, da man ihnen die Waffen zurückgegeben hat. Auch sind wir informiert worden, daß mehrere unter ihnen kleine Banden von 7—8 Menschen gebildet und sich neuerlich in walachische Dörfer eingeschlichen haben, wo sie, nachdem sie die staatlichen Beamten geschlagen, die Ortskanzleien beraubt haben. Deshalb bitten wir Euer Exzellenz alleruntertänigst, so gütig sein zu wollen und raschestens die von Ihrer Majestät hinsichtlich dieser Menschen gegebenen Befehle auszuführen, damit wir vor ihren Schandtaten verschont bleiben und die türkischen Truppen keine Ursache mehr finden, sie zu verfolgen, was unserem Vaterlande neuerliches Unglück bringen würde.“¹

Auf diese Anzeige hin verfügte G. Bánffy, „die hierlandes zerstreuten Anhänger Ypsilantis und Theodors, welche schon die Walachei theils infestirt hätten, theils mit neuen Anschlägen umgingen, um dergleichen Ausplünderungen, und Mord Thaten fortzusetzen, und zu erneuern, nach der herabgelangten Willensmeinung Seiner Majestät des Kaisers allsogleich streng behandelt und von hier in entfernte Länder abgeschafft (!) werden möchten.

Da jedoch weder mir noch diesfalls von mir angegangen Herren Commandirenden Generalen etwas bestimmtes von der elwaigen hierländigen Aufenthalte solcher Anhänger bekannt ist, so ersuche ich hiemit Euer Hoch Wohlgeboren, genannte Bojaren der Kleinen Walachei aufzufordern: womit selbe specifisch angeben möchten, welche solche Leuthe nahmentlich seyen, ob und wo sie sich hierlandes, oder auf welche Gränz Orten aufhalten dürften, damit ich einverständlich mit dem Herren Commandirenden Generalen Excellenz in gemäßheit der bestehenden Allerhöchsten Verordnungen diessfalls das Nöthige Veranlassen möge.“

¹ *Gesuch der Bojaren aus der Kleinen Walachei vom 13. Oktober 1821*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise, Q 6 D 27.

J. Brukenthal hat versucht, diesen Auftrag mit Hilfe der Angeber Ioan Vlăduan, Haushofmeister, und Fürst Dimitrie (Bibescu) auszuführen. Mit ihrer Hilfe wurde „Mantu Hadgi Gianli“ in Sadu ausfindig gemacht.¹

Der ebenfalls zur Verantwortung gezogene Bürgermeister von Hermannstadt versucht sich in dieser Angelegenheit zu rechtfertigen. Er weist darauf hin, daß er in engem Zusammenarbeiten mit der Polizei vorgegangen sei und diejenigen Flüchtlinge, die „als Rebellen erkannt“ worden waren, ausgewiesen und keinem Flüchtling, der nicht im Besitze eines Passes der Grenzbehörden gewesen sei, Aufenthalt gewährt habe.²

Während die Nachforschungen fortgesetzt wurden, ist es wohl vielen Aufständischen gelungen, sich in Hermannstadt und in den umliegenden Dörfern zu verbergen.

*

Es verging das Jahr 1821, das Jahr des Aufstandes Tudor Vladimirescu. Die Bojaren, ermutigt durch Kaiser Franz I., der ihnen versicherte, daß die Ordnung und Ruhe in der Walachei wiederhergestellt sei, beginnen aus Hermannstadt auf ihre Besitzungen zurückzukehren.³ Die gewesenen „Rebellen“ wurden auch weiterhin von den österreichischen Behörden verdächtig, überwacht und als unerwünschte Gäste betrachtet. Ihre Heimkehr sollte vereitelt werden, um nicht wieder einen neuen Aufruhr zu entfachen. So ersucht der Fürst der Walachei Grigorie Ghica am 26. November 1822 das Gubernium von Siebenbürgen, den Grenzbehörden Weisung zu geben, nur solchen Personen Pässe auszufolgen, die nicht in Verdacht ständen, am Aufstand des Jahres 1821 teilgenommen zu haben.⁴

Mittlerweile wurden die Straßen Hermannstadts ruhiger, das Leben ging wieder seinen alten Gang. Die zahlreichen walachischen Bojaren mit ihrem orientalischen Prunk verschwanden. Die „Rebellen“ ließen sich in siebenbürgischen Dörfern nieder oder kehrten auf verborgenen Bergpfaden, unbehelligt von den Grenzwächtern, in ihre Heimat zurück.

¹ Schreiben des Gouverneurs G. Bánffy vom 24. Nov. 1821, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise Nr. Q 6 D 27.

² Schreiben des Bürgermeisters M. Hochmeister vom 12. Nov. 1821, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise Nr. Q 6 D 27.

³ Schreiben einer Gruppe von Bojaren vom 13. Oktober 1821, Muzeul Brukenthal, Sibiu, Secția de manuscrise Nr. Q 6 D 27.

⁴ Note des österreichischen Agenten aus Bukarest, J. v. Hackenau, vom 26. Nov. 1822, Arhivele Statului Sibiu, Actele Magistratului 11763/1822.

**In colecția „Studii și Comunicări“ a Muzeului Brukenthal
apar în anul 1956 următoarele lucrări:**

1. *Nicolae Lupu:* Un cuptor prefeudal lângă Gușterița (Sibiu).
Carol Göllner: Refugiații din Țara Românească la Sibiu în anul 1821.
2. *Cornel Irimie:* Pivele și viltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului.
3. *Herbert Hoffmann:* Din istoria și tehnica artei ceramice săsești din sudul Transilvaniei.
4. *Iuliu Bielz:* Manufacturile de ceramică fină din Transilvania.
J. M. Stock, un portretist transilvănean de seamă din secolul al XVIII-lea.
Statuietele de plumb ale lui Raphael Donner de la Muzeul Brukenthal.
5. *Teodor Ionescu:* Problema identificării tablourilor din Galeria Brukenthal.
Tinca Tarangul: Contribuții la bibliografia pinacotecii Muzeului Brukenthal.
6. *Nicolae Dunăre:* Specificul etnografic al Cîmpiei Ardealului.
7. *Veturia Jugăreanu:* Crîmpeie de cultură din secolul al XV-lea, oglindite în colecția de incunabule a Bibliotecii Brukenthal din Sibiu.

★

**In der Reihe der „Forschungsergebnisse“ erscheinen im Jahre 1956
folgende Abhandlungen:**

1. *Nicolae Lupu:* Ein vorfeudaler Ofen bei Hammersdorf.
Carl Göllner: Flüchtlinge aus der Walachei in Hermannstadt im Jahre 1821.
2. *Cornel Irimie:* Die Walkmühlen und Wirbelkorbanlagen in der Mărginimea Sibiului und im Mühlbachtal.
3. *Herbert Hoffmann:* Studienbeitrag zur Geschichte und Technik der sächsischen Töpferkunst in Süd-Siebenbürgen.
4. *Julius Bielz:* Die Steingut-Manufakturen in Siebenbürgen.
J. M. Stock, Siebenbürgischer Bildnismaler des 18. Jahrhunderts.
Die Bleistatuetten Raphael Donners im Brukenthal-Museum.
5. *Teodor Ionescu:* Das Problem der Identifizierung in der Brukenthal-Galerie.
Tinca Tarangul: Beiträge zu einer Bibliographie der Gemäldegalerie des Brukenthal-Museums.
6. *Nicolae Dunăre:* Die ethnographische Eigenart der Siebenbürgischen Heide.
7. *Veturia Jugăreanu:* Kulturelemente des 15. Jahrhunderts, widergespiegelt in der Inkunabelsammlung des Brukenthal-Museums in Hermannstadt.

Responsabil de carte: N. Lupu și C. Göllner
Revizie științifică: N. Lupu și Constantinescu-Pimen
Tehnoredactor și corector: J. Huber

Dat în lucru 03. 10. 1955. Bun de tipar 14 01. 1957. Tiraj 1500+200. Hirtie semivelină de 65 g/m², 70×100/16. Coli editoriale 4,156. Coji de tipar 4. Planșe tipo 3. A. 04812. Indicele de clasificare pentru bibliotecile mari 902-6 (R4) (04) și 9 (R) 211. Indicele de clasificare pentru bibliotecile mici 902-6 și 9 (R).

Tiparul executat sub com. nr. 4610 la
Întreprinderea Poligrafică Sibiu, str. I. V. Stalin nr. 15 — R.P.R.

